

Arkeologisk utgravning i Herregårdshagen 2022 Rapport

Vestfold og Telemark
FYLKESKOMMUNE

Herregårdshagen i Larvik

Saksnummer:	20/30198	Prosjektnummer:	
Kommune:	Larvik	Gnr./Bnr.:	3020/773
Rapportdato:	15.08.2022- 31.04.2023	Rapportansvarlig:	Bjørn Anders Fredriksen, Julie Øhre Askjem, Trude Aga Brun, Annegreth Dietze-Schirdewahn

Tiltakshaver:	Larvik kommune
Adresse:	Feyers gate 7, 3256 Larvik
Fakturaadresse:	Postboks 2020, 3255 Larvik

Undersøkelse utført dato:	15.-19.08.2022	Ved:	Annegreth Dietze-Schirdewahn, NMBU Bjørn Anders Fredriksen, NMBU Julie Øhre Askjem, VTFK Trude Aga Brun, VTFK
Rapport utført dato:	Innenfor perioden 15.08.2022-31.04.2023	Ved:	Bjørn Anders Fredriksen, NMBU Julie Øhre Askjem, VTFK Trude Aga Brun, VTFK Annegreth Dietze-Schirdewahn, NMBU

Undersøkelsestype(r):	Overflateregistrering		
	Prøvestikking		
	Maskinell graving	X	
	Georadarundersøkelse (GPR)	X	
	Maskinell utsjekk av data fra GPR	X	
	Metallsøk	X	
	Utgravning	X	

Faglige konklusjoner:	Det ble funnet spor etter Grev Gyldenløves steinhus innenfor det undersøkte området. Store deler av murene er ødelagt av nyere byggevirkosomhet.
------------------------------	--

Forsidebilde: Dronefoto av området som ble undersøkt i området nord for gamle Mesterfjellet skole. Herregården til høyre i bildet. Foto mot sør. Fotograf og dronefører: Rune Nordseter, VTFK.

Innhold

1. Bakgrunn og sammendrag	5
1.1. Bakgrunn	5
1.2. Sammendrag	5
2. Tidsrom og bemanning	7
3. Herregården og omegn	8
3.1. Tidligere undersøkelser i Herregårdshagen.....	10
3.1.1. Utgravninger 1993 og 2021.....	10
3.1.2. Forundersøkelser med georadar (Fase 1)	11
3.2. Grev Gyldenløves steinhus nord i barokkhagen	13
3.2.1. Steinhusets historie – en kronologisk oversikt.....	13
3.2.2. Nærmere om steinhusets utforming.....	15
3.3. Planlegging av 2022-utgravningen.....	18
4. Utgravningen i 2022	21
4.1. Undersøkellesområdet.....	21
4.2. Gjennomføring.....	22
4.2.1. Plassering av sjakter	22
4.2.2. Metallsøk	24
4.2.3. Innmåling og dokumentasjon.....	24
4.3. Utgravningen mur for mur.....	26
4.3.1. Grunnmur 1	26
4.3.2. Grunnmur 2	30
4.3.3. Grunnmur 3	32
4.3.4. Grunnmur 4	34
4.3.5. Grunnmur 5	35
5. Resultater og tolkninger	36
5.1.1. Steinhusets plassering og størrelse.....	37
5.1.2. Sydfasadens plassering.....	40
5.1.3. Justering av rekonstruksjonen av barokkhageanlegget i tråd med de arkeologiske funnene fra 2021 og 2022	40
5.1.4. Gjenstandsfunn og materialer fra utgravningen.....	42

---

6. Videre undersøkelser	48
7. Vedlegg	50
7.1. Figurliste.....	50
7.2. Litteraturliste	52

1. Bakgrunn og sammendrag

1.1. Bakgrunn

På oppdrag fra Larvik kommune har Vestfold og Telemark fylkeskommune i samarbeid med NMBU, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og Vestfoldmuseene IKS v/Vestfoldmuseene gjennomført en arkeologisk utgravning i området nordvest for gamle Mesterfjellet skole i Larvik, innenfor området til det barokke hageanlegget tilhørende Herregården i Larvik. Utgravningen foregikk i perioden 15.08.2022-19.08.2022 med finansiell støtte fra Larvik kommune.

Herregården ble oppført som residens for grevskapet Larvik i 1674 og hagen var sannsynligvis ferdig anlagt i 1680. Hagen, som lå øst for Herregården, er godt dokumentert i skriftlige kilder, kart, prospekter og foto, og er vurdert å være Norges første og største barokke hageanlegg. Herregården med tilhørende anlegg er rangert som et av fylkets mest verdifulle kulturmiljøer i fylkeskommunens plan for bærekraftig arealpolitikk (RPBA). For Vestfold og Telemark fylkeskommune (VTFK) er det viktig å se de ulike kulturminnene innenfor miljøet som en helhet, også de arkeologiske kulturminnene, som i denne sammenhengen utgjør hageanlegget.

Larvik kommune, sammen med fylkeskommunen og Riksantikvaren, ser behov for å få fram kunnskap om hva som kan være bevart av hageanlegget, dette som grunnlag for verdisetting, forvaltning og eventuelt senere utvikling av området.

Vestfoldmuseene IKS, avd. Vestfoldmuseene har ansvar for drift og utvikling av Herregården sammen med Larvik kommune. For en helhetlig forvaltning av kulturmiljøet rundt Herregården er kunnskap om hva som ligger bevart i grunnen en forutsetning for videre planer for bevaring og utvikling av området. Vestfoldmuseene har ved flere anledninger tatt til orde for en gjenreising av hagen dersom dette er mulig. Larvik kommune er i gang med rullering av kommunedelplan for Larvik by, der et hovedtema er utvikling av sentrumssonen. Reetablering av den historiske herregårdsparken/barokkhagen, som tidligere lå der skolene nå ligger, skal også vurderes, og en mulighetsstudie for området er igangsatt.

1.2. Sammendrag

Undersøkelsen har også i 2022 har gitt ny kunnskap om herregårdshageanlegget. Årets utgravning gav arkeologiske spor etter grunnmuren til grev Gyldenløves steinhus fra 1699. Bygningen ble revet før 1760. Deler av nedre del av muren ble gjenfunnet under til dels tykke lag med fyllmasser. Dette var ikke en selvfølge grunnet byggeaktivitet i området fra 1960-tallet og frem til i dag, blant annet ved tilbygget til Mesterfjellet skole. Funnene gir herregårdshagen status også som et hagearkeologisk kulturminne. Anlegget har en sentral kildeverdi i både norsk hagekunsthistorie og grevskapshistorie.

Funnene har konsekvenser for videre forvaltning av området der barokkhagen lå. Sporene i grunnen har stor verdi, og det må ikke foretas graving i området uten at det er arkeologer (VTFK) og hagehistorisk ekspertise (NMBU) er involvert. Graving i området kan medføre tap av 1600-tallsstrukturer i bakken.

Figur 1. Dronefoto over undersøkelsesområdet i Herregårdshagen med den innmålte sjakten (blå) og de avdekkede steinmurene. Foto: Rune Nordseter, Kulturarv, VTFK.

2. Tidsrom og bemanning

Undersøkelsen i felt ble gjort i løpet av en uke, 15.-19. august 2022. Den ble utført av hagekunsthistorikerne professor, dr. scient. Annegreth Dietze-Schirdewahn og førsteamanuensis PhD Bjørn Anders Fredriksen ved NMBU, og arkeologene Trude Aga Brun og Julie Karina Øhre Askjem fra VTFK. I tillegg var masterstudent i landskapsarkitektur Victor Haugen Kristiansen fra NMBU med et par dager. Rapportarbeid ble foretatt innenfor perioden august 2022 – april 2023.

Gravearbeidet ble utført nøyaktig og effektivt av Runar Sandberg fra firma Olav Kristian Oppedal. Det ble benyttet en 5-tonns Hitachi Zaxis gravemaskin med rotortilt og 120 cm pusseskuffe.

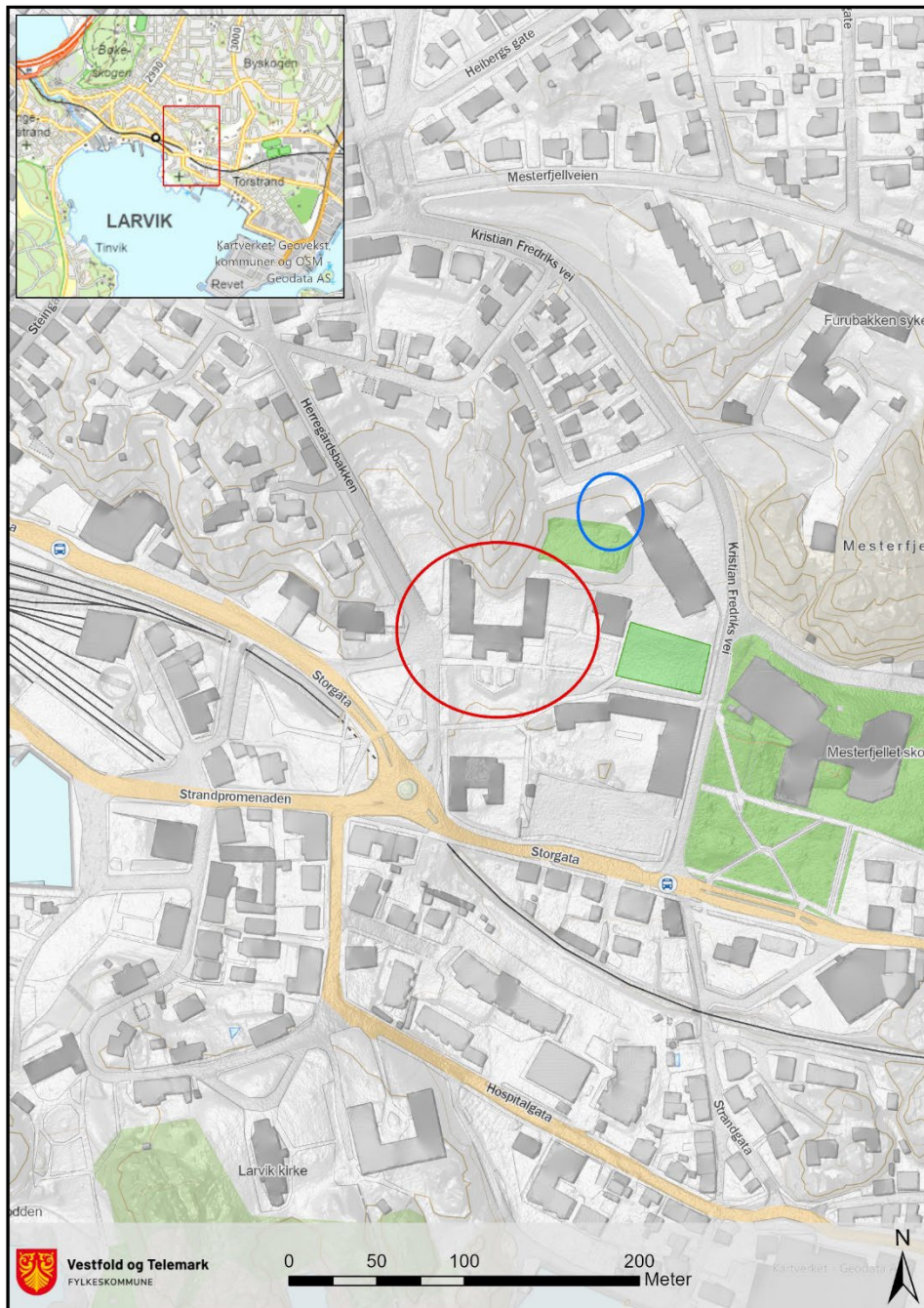
Arne Schau utførte metalsøk i planområdet på frivillig basis i løpet av feltperioden.

Lokaler for oppbevaring av utstyr, spiseplass og kaffeservering ble stilt til rådighet av Larvik kommune og Vestfoldmuseene/Larvik museum. Vestfoldmuseene stilte også med store mengder arkivkunnskap og bistand til fotografering, ved Aina Aske og Aleksander Oxholm.

3. Herregården og omegn

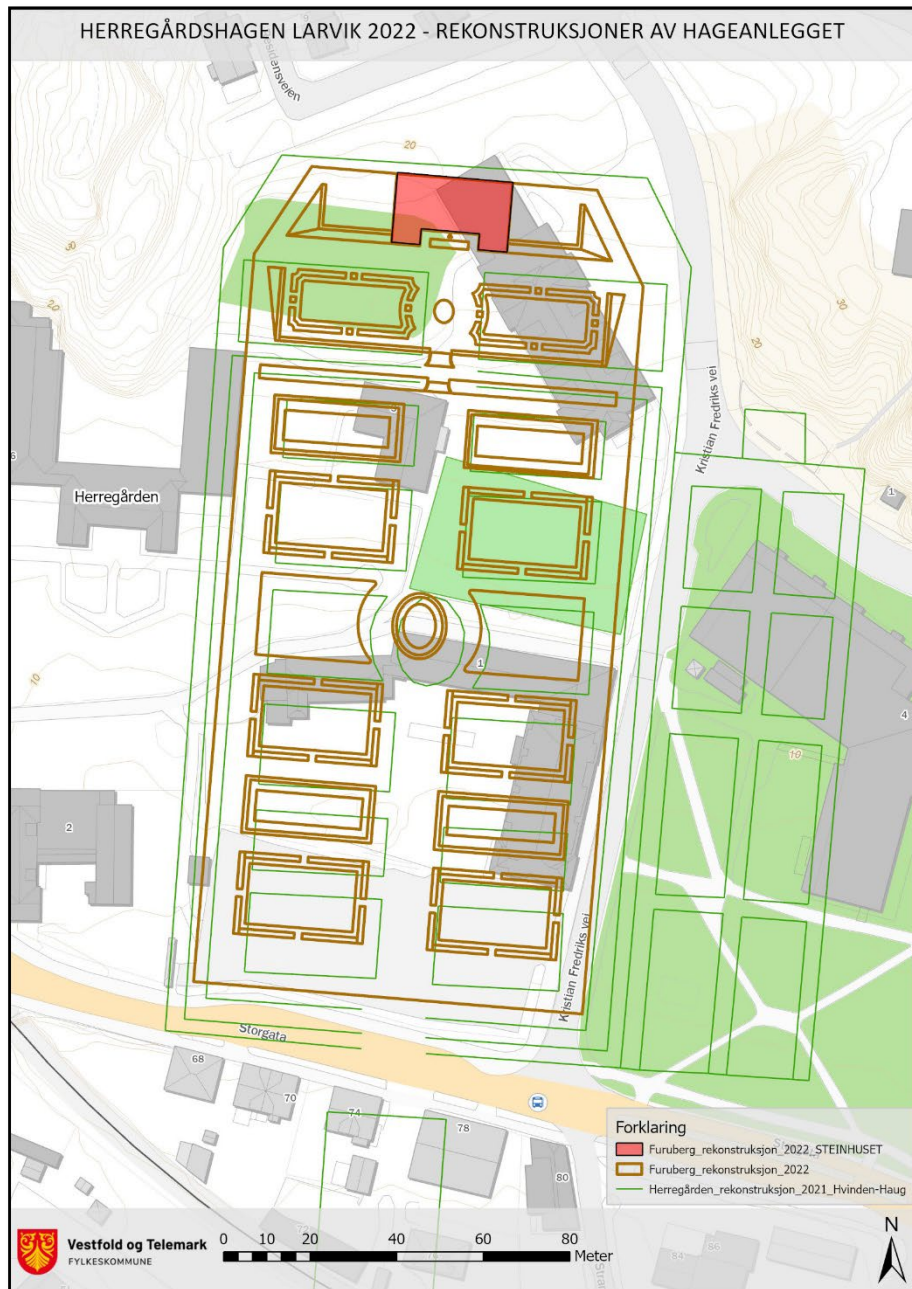
Herregården i Larvik ligger i Herregårdsbakken 6 på Torstrand i Larvik sentrum, vest for Mesterfjellet og på nordsiden av Storgata. Den er markert med en rød sirkel i kartet i figur 2. Undersøkelingsområdet omtalt i denne rapporten ligger nordøst for Herregården og på nordsiden av gamle Mesterfjellet skole, i hagen mellom skolebygget og parkeringsplassen i nord. Området er markert med blå sirkel i figur 2 under.

Figur 2. Larvik sentrum og Herregårdens plassering (rød sirkel). Undersøkelsen i 2022 ble foretatt innenfor den blå sirkelen.

I figur 3 under vises to rekonstruksjoner av barokkhageanlegget lagt over dagens kart. Den grønne rekonstruksjonen er laget på bakgrunn av en tegning av anlegget fra 1688, og ble brukt ved planleggingen av 2021-utgravningen (se rapport for 2021). Denne ble så videre bearbeidet av Undis Furuberg i hennes masteroppgave *Herregårdshagen i Larvik – en tolkning*, der hun også benyttet innmålingsdata fra 2021-utgravningen (Furuberg 2022). Furubergs rekonstruksjon (brun) tar i tillegg til hageanlegget også inn en mulig plassering av grev Gyldenløves steinhus (rød) fra 1690-tallet i nordenden av hageanlegget. Furubergs tolkningsplan forelå våren 2022 og ble – sammen med bl.a. geofysikk-data – benyttet som grunnlagsdata for den arkeologiske undersøkelsen dette året.

Figur 3. To rekonstruksjoner av hageanlegget lagt over dagens situasjon. Den brune er fra den nyeste fra 2022 (Furuberg), og ble benyttet under planleggingen av 2022-utgravningen sammen med bl.a. georadardata. Furubergs rekonstruksjon er her betydelig forenklet i forhold til hvordan den vises i masteroppgaven.

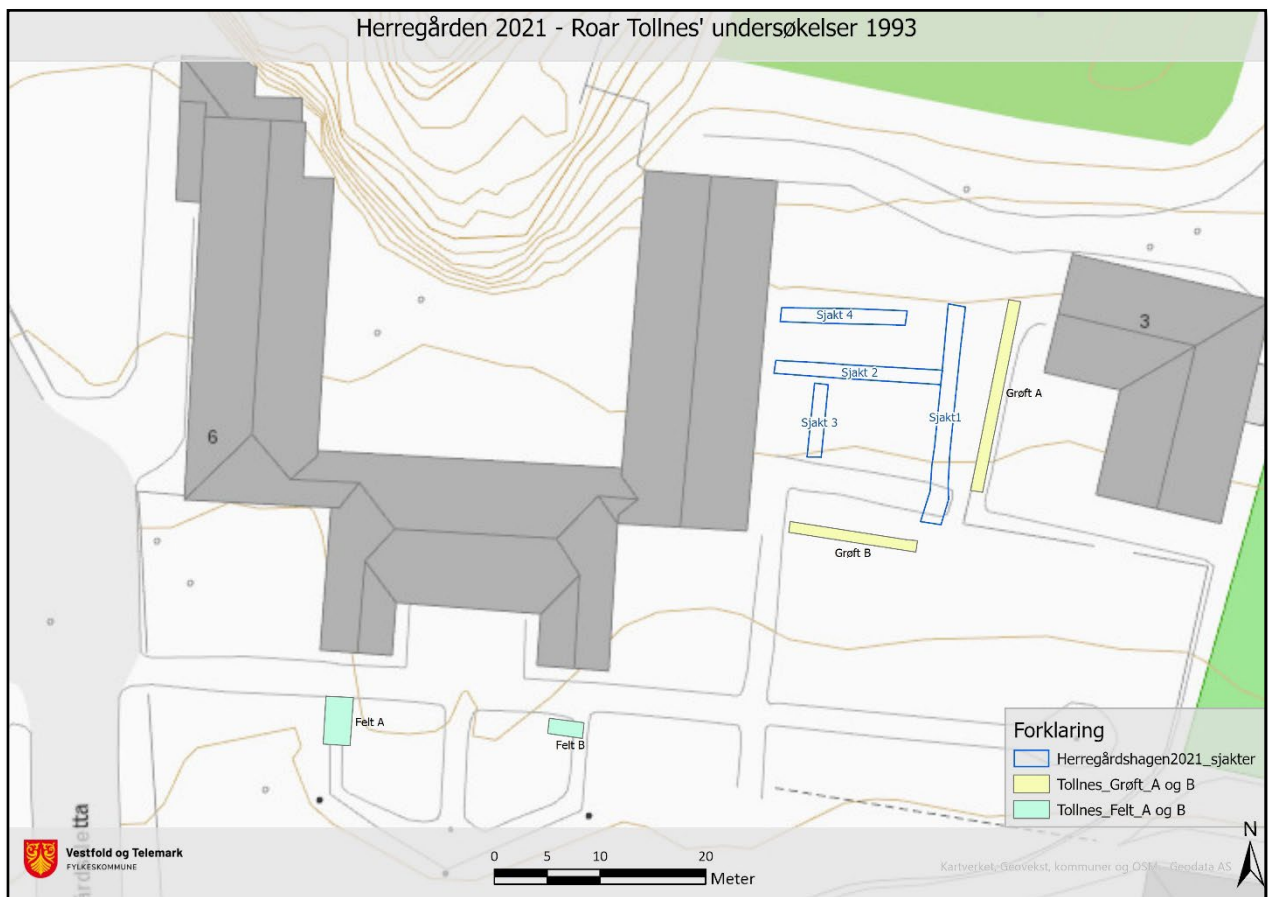
3.1. Tidligere undersøkelser i Herregårdshagen

3.1.1. Utgravninger 1993 og 2021

I 1993 foretok Roar Tollnes en undersøkelse i hagen øst for Herregårdens østfløy, tilgrensende området som ble undersøkt i 2021. Undersøkelsen ble godt dokumentert, og ligger i Vestfoldmuseenes arkiv (Tollnes 1993). Plantegningen over sjaktenes plassering (Grøft A og Grøft B) vises i figur 4 under. Tollnes åpnet også 2 små felt, felt A og felt B, i hagen sør for hovedfløyen, utenfor karnappene. Tollnes antyder at hagen har ligget ca 30-50 cm under dagens bakkenivå.

I 2021 ble den første av flere utgravninger foretatt av NMBU og VTFK i samarbeid med Larvik kommune, i Hagearkeologiprojektet. Det ble åpnet 4 sjakter i Herregårdshagen, rett øst for østfløyen, og blant annet nordvestre dam i hageanlegget ble påvist. Se egen rapport (Dietze-Schirdewahn et. al 2022).

I figur 4 under vises plasseringen av alle Tollnes' grøfter/felt og plasseringen av sjaktene som ble åpnet i vår undersøkelse i 2021.

Figur 4. Kart som viser Roar Tollnes' sjakter fra 1993 (gule og turkise), plassert i forhold til sjaktene fra undersøkelsen til Hagearkeologiprojektet i 2021 (blå).

3.1.2. Forundersøkelser med georadar (Fase 1)

Det er gjennomført to undersøkelser med georadar (GPR). Den første undersøkelsen ble foretatt i 2010, som et ledd i samarbeid med LBI (Ludwig Boltzmann Institut) i Wien og Vestfold fylkeskommune. Den andre undersøkelsen ble gjennomført av Vestfold og Telemark fylkeskommune i 2020, da som fase 1 i Hagearkeologiprojektet på oppdrag fra Larvik kommune. Her foreligger det en egen rapport. Ansvarlig for GPR-undersøkelsene i 2020 var Petra Schneidhofer og Christer Tønning i VTFK.

Georadar (GPR) er en geofysisk undersøkelsesmetode som måler anomalier (avvik) i tettheten i massene under overflaten, fordelt på dybdeskiver. Feltarbeidet foregår ved at en georadar kjøres systematisk over planområdet. Ved etterarbeidet settes målingene sammen og avleses som "kart" over undergrunnen, gjerne i form av animasjoner som viser endringene nedover i jordlagene. Endringene (eller avvikene) kalles for anomalier, og er basert på strukturenes tetthet i forhold til jorda rundt. En absorberende struktur har mindre tette masser enn undergrunnen rundt, mens en reflekterende struktur er tettere (hardere) og kan være for eksempel stein eller veldig kompakt leire. Anomaliene tegnes ut i kartfiler.

Områdene som ble undersøkt var tilgjengelige åpne arealer mellom bygningene i området rundt Herregården, bestående av asfalt, grus og gressbevokste flater. Det ble påvist et større antall anomalier, av både moderne og eldre art.

Anomaliene vises i kartet i figur 5 på neste side, der anomalier som er tolket som av mulig arkeologisk interesse er markert med rødt og gult. Røde markeringer viser absorberende strukturer, mens gule viser reflekterende strukturer.

Figur 5. All geofysikk i området rundt Herregården. Kartet er fra 2021-rapporten.

3.2. Grev Gyldenløves steinhus nord i barokkhagen

3.2.1. Steinhusets historie – en kronologisk oversikt

1674-ca 1677: Gyldenløve oppfører hovedbygningen i tre (dagens stående hovedbygning).

Ca 1690: Antatt oppstart av byggeprosjektet av steinhuset.

1696: Grunnmuren ferdigstilt.

1698-99: Bygningen oppført i to etasjer.

Før 1760: Steinhuset rives.

Byggingen av steinhuset ble igangsatt under Gyldenløves besøk i Larvik i 1690. Starten gikk muligens tregt, for først i 1696 er det arkivbelegg for større arbeider med ferdigstilling av grunnmuren. Byggearbeidene fortsetter slik at steinhuset er ferdig utvendig i 1699, men er ikke innredet. Huset bygges med vegger i tegl og på taket legges glaserte takstein. Den tiltenkte bruken av steinhuset som hovedbygning blir trolig ikke en realitet. Gyldenløve dør i 1704 og sønnen Ferdinand Anton Danskjold Laurvig fullfører heller ikke innredningsarbeidene. Huset blir i stedet benyttet som lager og som oransjeri for vinteroppbevaring av vekster. Steinhuset lider gjennom 1700-tallet av setningsskader, såpass alvorlige at huset blir revet. I januar 1760 ble stein fra det nedrevne huset tilbudt til byggingen av kirketårnet på Larvik kirke. (Hvinden-Haug, 2008:201). Hospitalet i Larvik skal også ha blitt bygget av stein fra steinhuset.

Ambisjonene for hageanlegget er fremdeles store når steinhuset rives. Et nytt anlegg bygges opp som avslutning av hagen mot nord, en mektig mur med seks nisjer med vinduer foran som drivnisjer for å dyrke vindruer. Mellom nisjene var det espaliertrær langs muren, som nøt godt av murens varmemagasinierende evne. Midt i muren var en blåmalt port. Muren er detaljert beskrevet i en takst fra 1773. Lengden på muren var 50 alen eller 31,5 meter ifølge taksten. (Hvinden-Haug, 2008:196, Furuberg, 2022:76).

På neste side har vi satt opp en oversikt over byggeprosjektet, eksemplifisert gjennom byggeregnskapet fra 1696 i grevskapsarkivene på Kongsberg (grunnlag fra Aina Aske, Vestfoldmuseene).

Byggherre: Hans høye Eksellense stattholder Ulrik Fredrik Gyldenløve

Byggeleder: Byggmester Hans Martin Heintz (fikk betalt to reiser til Larvik for å besøke byggeplassen i 1696)

Leder for murarbeidet: Murmester Swendsen. Han hadde med to svenner

Ansvarlig for å bryte ut stein til grunnmuren: Generaladjutant Frederik Christopher Cicignon

Stenbrytere: Stenpikker Jacob Gundersen og svennen Bertel Nilsen

Andre arbeidere: 48 soldater fra kaptein Georg Heinrich von Grimms kompani, juni-oktober 1696.

Materialer og hjelpemidler:

En ladning små runde kampestener fra Jomfruland.

Kalkhus i hagen. Kalk må ha blitt kjøpt inn.

Sand til kalkmørtel ble kjørt fra stranden.

108 furubjelker

1704-inventarium: Huset var «bygt etter bestaaende model uden ringeste indredning tægt med sorte glaseret tagsteene, med 4 hvidt brent steene brøstbilleder paa muuren utad prospecten til søen».^[31]

3.2.2. Nærmere om steinhusets utforming

Som inspirasjon for steinhuset i Larvik har Gyldenløve trolig hatt slott han fikk oppført i Danmark, blant annet Gyldenborg (senere Charlottenborg).

Figur 6. Gyldenløve bygget slottet Gyldenborg (senere Charlottenborg) sentralt i København mellom 1672-1683. Maleri av Jacob Coning, 1694. Det Nationalhistoriske Museum, Frederiksborg. Illustrasjon: Wikimedia commons.

Figur 7. Gyldenløves slott i København slik det fremstår i dag. Her er fasaden mot Kongens Nytorv. Likheter med bygningsvolumer mellom Gyldenborg/Charlottenborg og Herregårdens steinhus er særlig de utstikkende sidefløyer (risalitter) og at begge slottene var utført i teglstein. Illustrasjon: Wikimedia commons.

Samtidige avbildninger av steinhuset begrenser seg til en enkel penneskisse av Mathias Blumenthal på et byprospekt fra første halvdel av 1700-tallet. Her ses steinhuset fra sydvest, i bakgrunnen bak herregårdsanlegget. Illustrasjonen viser at steinhuset lå høyt i terrenget og hadde to fulle etasjer, i tillegg antagelig en sokkeletasje. To fløyer med saltak stakk ut på hver side av hovedfasaden, et prinsipp som også var benyttet tidligere på den første herregårdsbygningen. Midt på steinhusets tak var en ark.

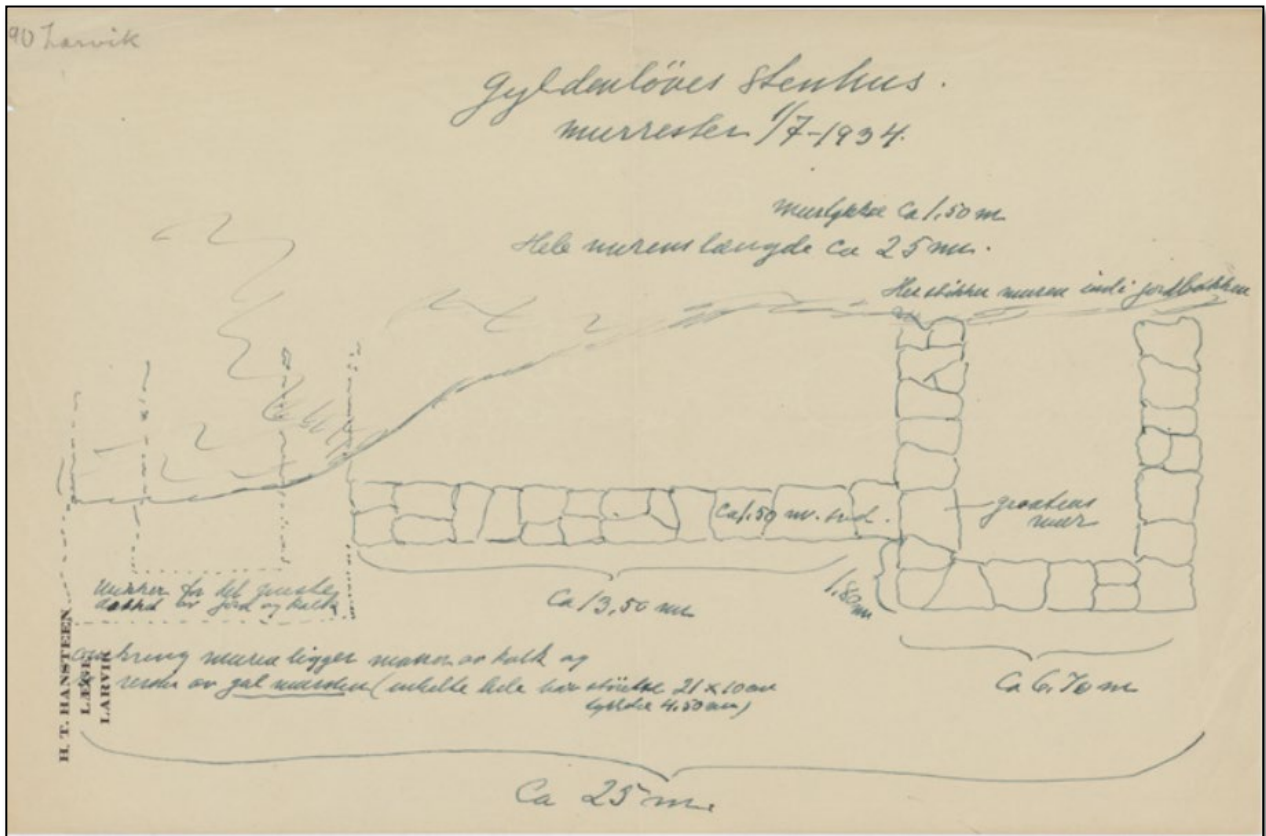

Figur 8. Samtidig avbildning av steinhuset fra et byprospekt fra første halvdel av 1700-tallet. Herregården i tre i forgrunnen, steinhuset i bakgrunnen. Mathias Blumenthal, Statens Museum for Kunst, København.

Ingen av de bevarte kartene over Larvik viser steinhuset, men deler av ruinen lå framme i dagen tidlig på 1900-tallet. Lege i Larvik, Hans Teilmann Hansteen, laget i 1934 en skisse av grunnmuren, da de fremdeles synlige restene av ruinen var i ferd med å bli overdekket av et veiprojekt. Skissen (se figur 14 på neste side) ble senere sendt Riksantikvaren. Det var søndre del av ruinen som var synlig i dagen og ble dokumentert. Midtpartiet ble målt til 13,5 meter. Fløyene stakk 1,8 meter ut og var ca 6,7 meter brede. Den østre fløyen var best bevart, på den vestre er anført på tegningen 'Usikker for del (..) dekket av jord og kalk'. Han fant også rester av gul murstein av dimensjon 21x10x4,5 cm.

Hansteen estimerte ruinens lengde til ca 27 meter. Dette tilsvarer om lag lengden på den eldre hovedbygningen i tre som fremdeles står: hovedfløyen på Herregården er 26,5 meter lang og 12,5 meter bred. Lengden på de to bygningene antas å ha vært tilnærmet lik.

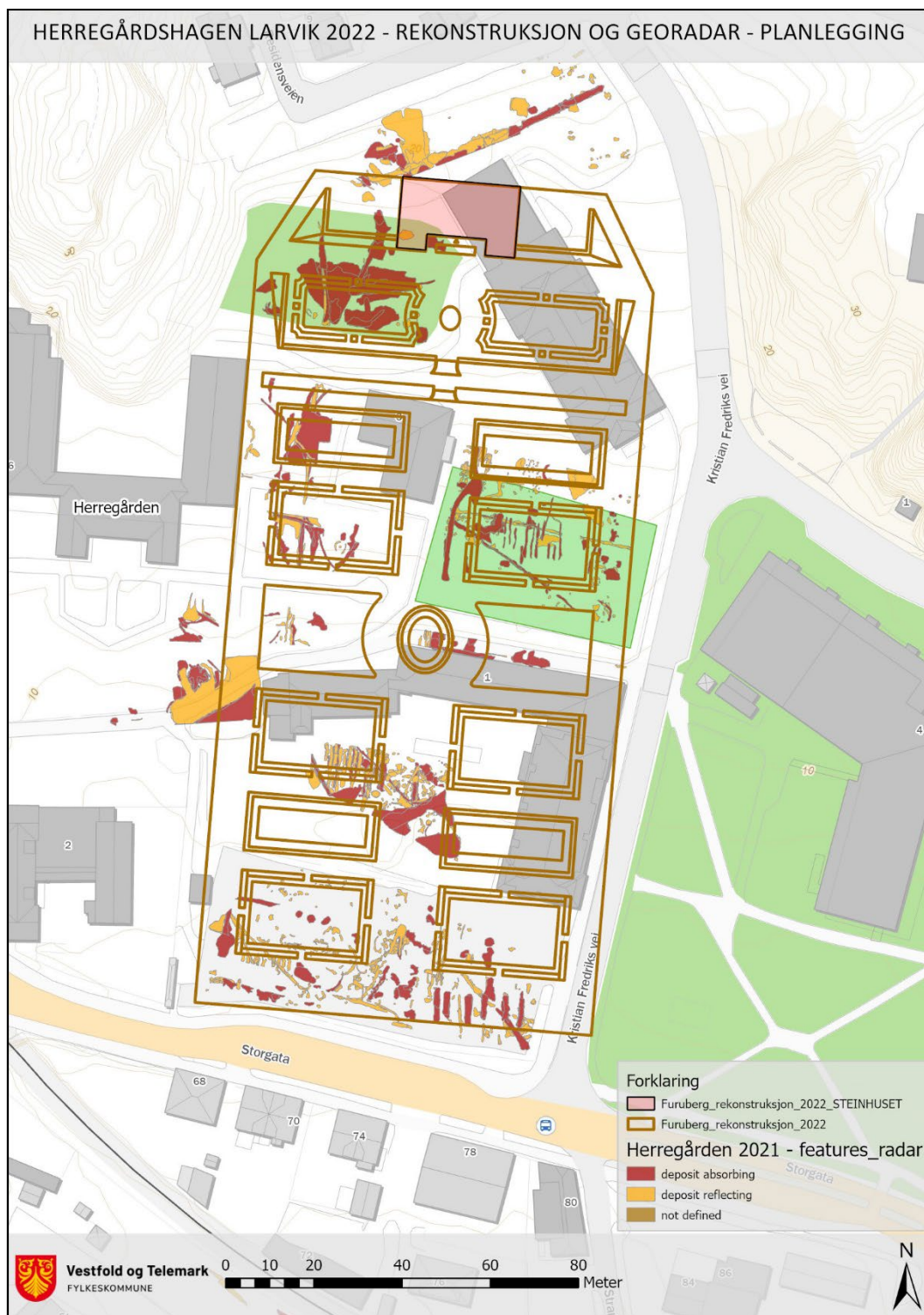

Figur 9. Oppmåling av steinhusets grunnmur mot syd og øst av Hansteen, 1934 (Riksantikvarens arkiv). Murene i vest, som er stiplet (til venstre) på tegningen og var overdekket med jord på Hansteens tid (Furuberg, 2022:51) ble påvist under utgravningen i 2022. For øvrig viser skissen de delene av ruinen som ble tapt ved tilbyggingen av Mesterfjellet skole nord-nordvest på 1960-tallet. (Se figur 11 for plassering.)

Den estimerte lengden på 27 meter nevnes av Hansteen i brev til Riksantikvaren, mens det på skissen er markert med «ca 25 meter». Men – om man summerer de andre målene på tegningen – er det 26,9 meter.

3.3. Planlegging av 2022-utgravningen

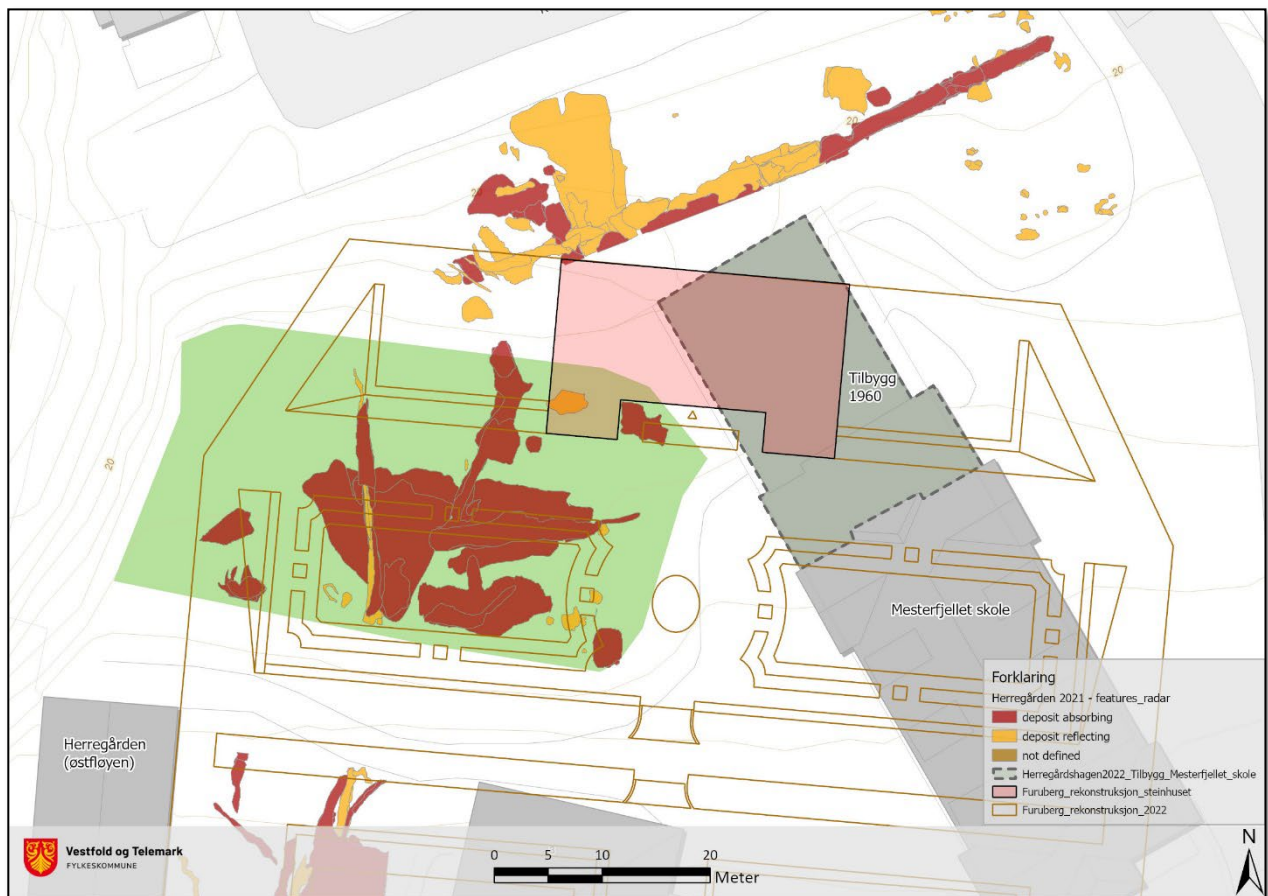

Figur 10. Bakgrunnsdata for planleggingen av 2022-utgravningen: GPR-data og rekonstruksjon av barokkhagen. NB! Forenkling av Furubergs rekonstruksjon.

Utgravningen for 2022 ble planlagt med utgangspunkt i resultatene fra 2021-utgravningen, georadarundersøkelsene fra 2010 og 2020 og Furubergs rekonstruksjon av hageanlegget, og siktet på å finne rester av grevens steinhus. Ved å finne plasseringen for huset, vil man kunne beregne hvor midtaksen i barokkanlegget har ligget. Det hersket tvil om den nøyaktige plasseringen av steinhuset ettersom det ble bygget etter de første detaljerte kartene for hagen ble laget, og revet før det ble dokumentert på andre kart. Kun én liten illustrasjon av steinhuset fra samtiden er kjent, som en del av et større byprospekt (se figur 8 – Blumenthals skisse).

Tolkningen til Furuberg viste at over halve grunnplanet på steinhuset kunne ligge under Mesterfjellet skole. Byggegroppen for skolebygningen ville også ha gjort et vesentlig inngrep i ruinen. I forkant av undersøkelsen var det derfor mest sannsynlig at kun rester av vestenden på steinhuset kunne ligge bevart i jorden.

Kartet i figur 11 under viser hvor stort inngrep de moderne bygningene kan ha gjort i restene av steinhuset.

Figur 11. Detaljkart over GPR-data (rød/gul) og Furubergs rekonstruksjon (brun) med foreslått plassering av steinhuset (transparent rød). Tilbygget til Mesterfjellet skole, som ble bygget på 1960-tallet, er markert med grå stipling med grønt fyll.

Ved rivingen av steinhuset ble stein ifølge tradisjonen (arkivbilag) gjenbrukt til andre byggeprosjekter. Steinen skal ha blitt brukt til Larvik kirke (påbegynt 1677) og Hospitalet (1736-1760).

Som en avslutning av hagen mot nord etter at huset var borte, ble det i stedet bygget en om lag 30 meter lang mur. Muren er detaljert beskrevet i en takst fra 1774, men konstruksjonen er likevel ikke kjent fra samtidige illustrasjoner. Midt i muren var en stor/høy port, og i muren fantes nisjer for varmekjære planter og espalierer for oppbinding av planter på muren mellom nisjene. Den sydvendte muren var varmemagasinierende og gav gode vekstbetingelser for planteslag som vanligvis ikke kunne regnes herdige i Larvik. Det var ønskelig ved utgravingen å undersøke spor etter muren og om denne delvis var en videreføring av grunnmuren til steinhuset.

4. Utgravningen i 2022

4.1. Undersøkellesområdet

Figur 12. Oversiktsfoto over landskapet rundt undersøkelsesområdet. Sjakten som ble gravd er markert med blått.

Årets undersøkelsesområde lå ved nordvestre hjørne av gamle Mesterfjellet skole. Her er det en skrå bakke med plen, som heller sørover fra parkeringsplassen nederst i Residensveien og ned mot skolebygget. Oppe ved kanten av parkeringsplassen står det et stort furutre som skal bevares. I kant av nordvestre hjørne på skolebygget går det en forstøtningsmur av betong rett vestover. Denne muren skiller mellom nivåer i terrenget nord og sør for muren. Det er ca 1 meter lavere på sørsiden. Muren ble bygget samtidig som tilbygget på nordenden av Mesterfjellet skole på 1960-tallet og er synlig i sørenden av sjakten på bildet i figur 12.

4.2. Gjennomføring

Undersøkelsen i felt ble gjort i løpet av en uke i august, nærmere bestemt 15.-19. august 2022. Været var gjennomgående godt, med enkelte regnbyger.

Undersøkelsen ble gjennomført ved å bruke gravemaskin for å åpne sjakten, videre innmåling av alle strukturer og ytterligere dokumentering av disse ved foto. Det ble også benyttet dronemotografiering for å få gode oversiktsbilder. Tolkning av jordlag og strukturer ble gjort underveis i feltperioden, og samkjørt i etterarbeidsfasen. NMBU har stått for det hagearkeologifaglige, mens VTFK har hatt ansvar for innmålinger og dokumentasjon. Svein Bonnegolt bistod med høydeinnmålinger i terrenget.

Utgravningsmannskapet fikk mye besøk underveis, fra både ansatte ved museet, journalister fra NRK, lokalaviser og en rekke andre interesserte. Avdekkingen av ruinene fra grev Gyldenløves steinhus fikk nasjonal oppmerksomhet med medieoppslag i både radio, tv og aviser.

I etterkant av utgravningen arrangerte Vestfoldmuseene en «arkeolog for en dag»-samling, der interesserte kunne komme og sålde jordmasser fra utgravningen.

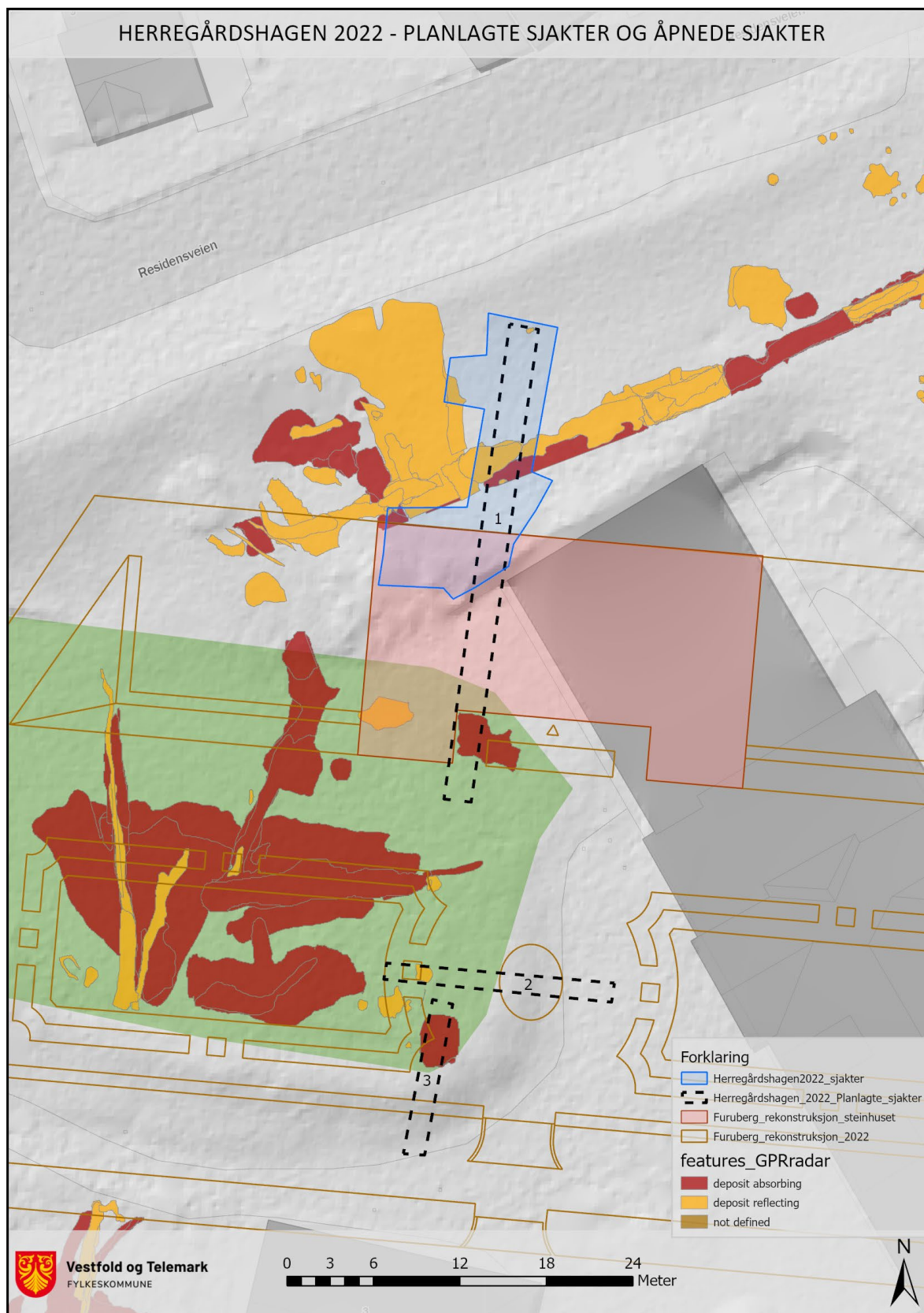
4.2.1. Plassering av sjakter

Med bakgrunn i resultatet av georadarundersøkelsen fra fase 1 (beskrevet over i 3.1.2.), og Furubergs rekonstruksjon fra 2022 ble det før utgravningens oppstart plukket ut 3 områder som var aktuelle for undersøkelse. Disse er markert med svart stiplet linje og nummerert 1-3 i figur 13 på neste side.

Sjakt 1 ble plassert for å fange opp eventuelle murer på steinhuset, og var prioritert høyest. Sjakt 2 skulle avdekke eventuelle rester av en fontene, mens sjakt 3 skulle avdekke en avlang struktur i GPR-dataene og samtidig gi innsikt i eventuell terrassering.

Pga fallet i terrenget startet vi med å åpne et område omtrent midt i sjakt 1, på oversiden av den moderne støttemuren som går øst-vest ut fra tilbygget på Mesterfjellet skole. Fra støttemuren gravde vi nordover. I løpet av utgravningens første dag ble det avdekket nok lag med kalkmørtel og store steinblokker til at vi kunne gå ut fra at vi hadde funnet en mur, og hele utgravningen ble dermed konsentrert til området nord for den moderne støttemuren. Sjakt 2 og 3 ble ikke åpnet.

Den åpnete sjaktens plassering i forhold til eksisterende bebyggelse vises i oversiktskartet i figur 13 på neste side, og er markert med blått omriss.

Figur 13. Oversiktskart over anomalier fra geofysikken, de planlagte sjaktene (stiplet) og plasseringen av den åpne sjakten (blå). Furubergs rekonstruksjon er markert med brune linjer.

4.2.2. Metallsøk

Metallsøkspecialist Arne Schau holder til i Larvik, og var innom prosjektet flere dager på frivillig basis. Han gikk systematisk over alle jordhaugene, og også nede i sjakten da den var åpnet. Det ble funnet en del gjenstander som stammer fra bruk av området gjennom mange år, men det var ingen som kunne fastslås å ha tilhørt barokkhagen.

4.2.3. Innmåling og dokumentasjon

Innmåling av sjakten, profiler og strukturer ble gjort med Trimble R2-antenne og ArcGis FieldMaps programvare fra Esri. Alle synlige steiner i murverket ble innmålt.

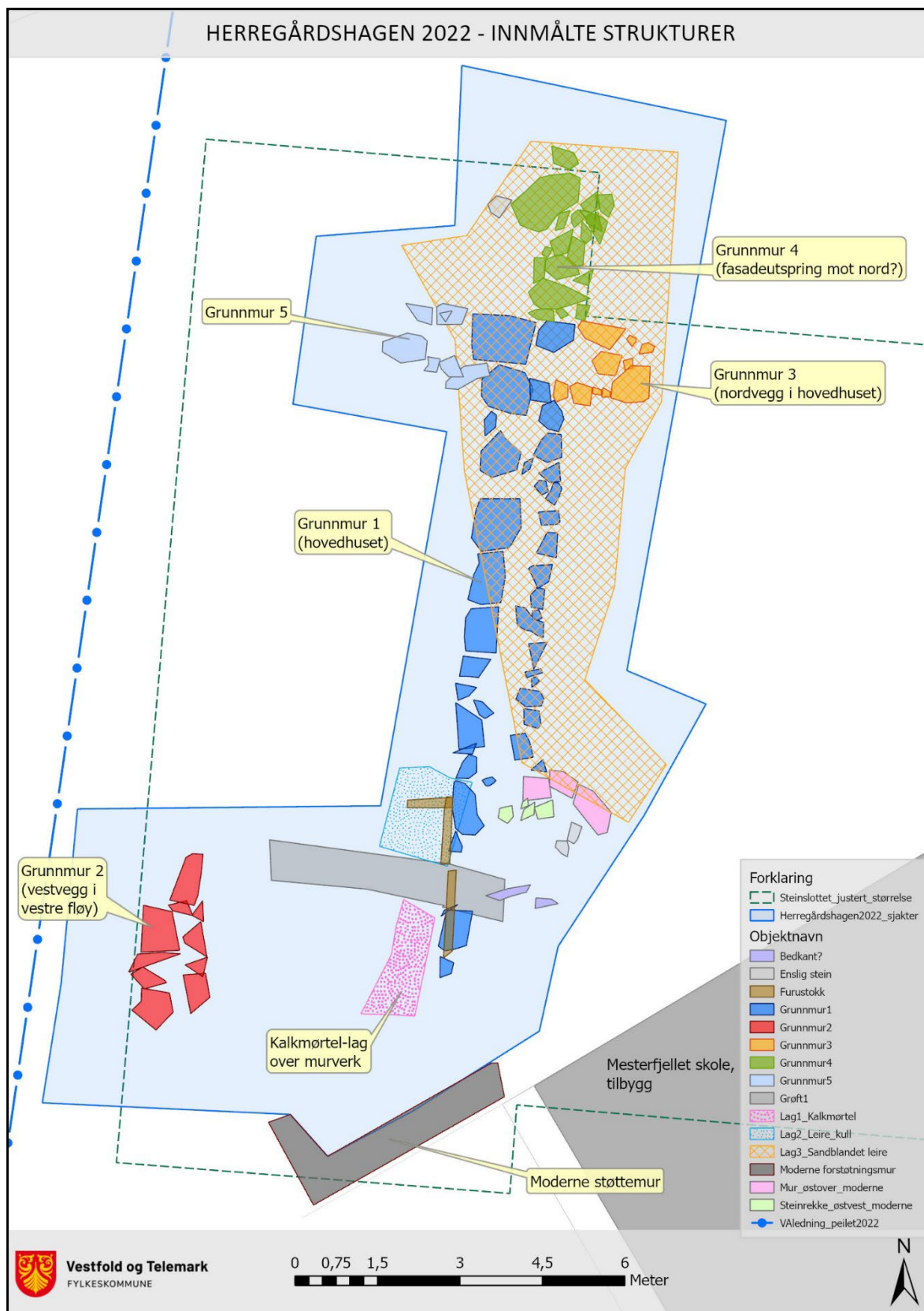
Alle strukturer og sjakten ble beskrevet og fotografert. Fotografer som har bidratt med bilder i rapporten er Trude Aga Brun (VTFK), Aleksander Oxholm (Vestfoldmuseene), Bjørn Anders Fredriksen (NMBU), Rune Nordseter (VTFK) og Julie Askjem (VTFK). Det ble også benyttet drone til å ta oversiktsfoto fra utgravningen. Dronen tilhører Vestfold og Telemark fylkeskommune, og ble fløyet av Rune Nordseter. Alle dronefoto krediteres Nordseter/VTFK.

I tillegg ble Svein Bonnegolt leid inn via Larvik kommune til å måle inn terrenghøyder, topp- og bunnpunkter i sjakten og topp- og bunnpunkter på murene, slik at disse kunne benyttes i CAD-program for terrengmodellering mm.

Figur 14 på neste side viser alle de innmålte strukturene fra årets undersøkelse. (Bonnegolts høydeinnmålinger vises ikke på denne illustrasjonen.) Hovedfunnene er markert med tekst og tegnforklaring.

I kapittel 4.3. beskrives strukturer og lag nærmere.

Figur 14. Oversiktskart som viser den åpnete sjakten (blå), og alle innmålte strukturer. Murene har fått ulike farger for å visualisere tilhørighet til bygningsdelene.

4.3. Utgravningen mur for mur

4.3.1. Grunnmur 1

Utgravningen ble som nevnt startet på nordsiden av den moderne støttemuren som ligger ut fra nordvestre hjørnet av 1960-talls-tilbygget på Mesterfjellet skole. Vi startet å grave med en bredde på 2 skuffebredder (2,4 meter) lengst sør i sjakta og noen meter nordover. Det viste seg raskt at det var svært omrotede jordmasser i undersøkelsesområdet – dog var dette forventet i nærheten av skolebygget.

Figur 15. Oppstart på sjakt 1. Jordmassene består av jord, sand, stein, teglstein og sementbiter. I bakgrunnen ses parkeringsplassen nederst i Residensveien. Foto: Julie Askjem, VTFK.

1,7 meter nord for den moderne støttemuren, og 2,5 meter nordvest for nordvestre hjørne av tilbygget, gjorde vi de første funnene etter relativt kort tids graving. Under ca 1 meter med jordmasser iblandet stein, kalk, teglstein, isolasjon og sement traff vi på et lag med gråhvit kalkmørtel («Lag 1_Kalkmørtel» i figur 14). I starten ble det gravd litt ned i dette, og noe ble fjernet helt, men da det viste seg at laget var mer enhetlig enn jordlaget over, prøvde vi å følge overflaten.

Under nordvestre del av kalklaget lå det noen større steiner med tilnærmet flat overflate. Området var omrotet og delvis ødelagt av byggegropa til skolebygget og det som viste seg å være en moderne øst-vestgående grøft, men ved å fortsette sjakta nordnordøstover, kunne vi følge en stripe med mørtel i et ellers mørkt og kullblandet jordlag. Etter ivrig krafsing viste det seg å være en tydelig steinrekke med kalkmørtel over og mellom steinene, og vi konkluderte fornøyd med at vi hadde en skikkelig mur! Muren fikk navnet Grunnmur 1 og er markert med blått i figur 14.

Figur 16. Fornøyd arkeolog Trude Aga Brun og den tydelige kalkmørtelstripen. I bakgrunnen, helt i enden av sjakta, kan man se starten på kalkmørtellaget som et lyst felt i undergrunnen. Bildet er tatt mot sør. Foto: Julie Askjem, VTFK.

Den totale lengden på grunnmur 1 var ca 12 meter, og det tok oss flere dager å avdekke så langt. Laget med fyllmasser over muren ble tykkere jo lenger nord vi gravde, og endte på 1,8 meter lengst nord i den åpnede sjakta. Pga tykkelsen på fyllmassene gravde vi først lengden av sjakta i bare én skuffebredde (1,2 meter), men ønsket om å finne bredden på muren gjorde at vi doblet sjaktebredden og avdekket hele muren. Bredden var ca 1,5 meter, og kantene svært tydelige etter opprensning av jordlaget. Toppen på muren ligger etter innmåling på 18,8-18,9 meter over havet.

Figur 17. Bildet viser sjakta med grunnmur 1 sett mot nord, og viser tykkelsen på jordlaget over murrestene. Murens bredde er ca 1,5 meter, og vi ser at den er tydelig kassemurt. Foto: Trude Aga Brun, VTFK.

I sør gravde vi etter hvert dypere på vestsiden av muren for å finne gjenværende høyde/dybde. De søndre ca 3 meterne av muren ble avdekket ned til undergrunnen, som lå 0,7-0,8 meter under overflaten på murverket. Under steinmuren lå en overraskelse: store tømmerstokker.

Figur 18. Grunnmur 1 i sørenden. Den rød-hvite målestangen er 1 meter lang. Foto mot øst. Fotograf: Trude Aga Brun, VTFK.

Et av de artigste øyeblikkene under utgravningen var da vi oppdaget at det lå kraftige tømmerstokker UNDER grunnmur 1, og funderte på hva dette kunne bety. Det var kjent at man på en del 1700-tallsbygninger hadde konstruert bygningsfundamenter på «tømmerflåter» der det var leiregrunn, men her var det morenegrus og sand i bakken, så behovet for en slik flåte syntes ikke å være til stede. Vi ble engstelige for at det var nyere tømmerstokker vi hadde med å gjøre, og at muren dermed også var av nyere dato. Samme dag kom Aina Aske fra Vestfoldmuseene opp med byggeregnskapet for steinhuset – og her var det oppført 108 furubjelker til fundamentet. Mysteriet var løst, og det var sikkert at vi hadde funnet grev Gyldenløves steinhus!

4.3.2. Grunnmur 2

Vest for sørenden på grunnmur 1 utvidet vi sjakten mer mot vest for å se om det kunne finnes spor etter andre grunnmurdeler. Vi fulgte i utgangspunktet et fyllskifte som viste seg å være en moderne grøft ut fra byggegropa til skolebygget, men traff så på større steiner ca 4,5 meter vest for grunnmur 1. Disse steinene ble rensket frem og gitt navnet Grunnmur 2. En del av den vestre grunnmuren i vestre fløy var på plass. Denne muren var noe dårligere oppmurt enn grunnmur 1, med mindre kalkmørtel mellom steinene, og litt løsere masser.

Dessverre var også sørenden av denne muren ødelagt av tidligere gravearbeider slik at avslutningen av muren mot syd er tapt. Rester av rivingsmaterialer fra steinhuset i direkte tilknytning til der muren slutter mot syd viser at fjerning av deler av grunnmur 2 trolig har skjedd allerede ved rivingen av steinhuset.

Retten sørvest for muren lå 2 store kummer tilknyttet en stor VA-ledning som ligger noenlunde parallelt med vestre kant av vår sjakt.

Figur 19. Grunnmur 2 bak i bildet, markert med hvit pil. Lenger bak er kummene tilhørende VA-ledningen markert med rød-hvit pil. I forgrunnen ser vi sørenden av grunnmur 1. Bildet er tatt mot vest. Foto: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene.

Det gjenstod ca 3,5 meters lengde av grunnmur 2, og bredden var ca 1,1-1,4 meter. Høyden var ca 0,4 meter. Toppen på grunnmur to lå på høyde 18,6 m.o.h. og bunnen på høyde 18,2 m.o.h.

Bunnen av grunnmur 2 lå ca 0,3 meter grunnere i undergrunnen enn bunnen av grunnmur 1. I området mellom murene var det stort sett sandmasser, men i et belte på 0,5-0,8 meters bredde parallelt med murene var det spor etter et enkelt kulesteinsgulv fra nederst på grunnmuren. Kulesteinsgulvet var lagt skrånende østover, antagelig som tilpasning mot bunnen på grunnmur 1 som ligger dypere, men her var ikke bevart spor av gulv.

Figur 20. Grunnmur 2 sett fra sørenden. Den rød-hvite målestokken er 1 meter lang. Dessverre var lysforholdene dårlige under dokumentasjonen, med skarp sol og skygger. Foto mot nord. Fotograf: Julie Askjem, VTFK.

4.3.3. Grunnmur 3

Ved opprensning av jordmassene i nordre del av grunnmur 1 dukket det opp en spesielt stor og flat stein. Den så ut til å kunne være en hjørnestein. Videre fjerning av jordmasser avdekket steiner på østsiden av grunnmur 1 sin ytterkant. Vi hadde et hjørne, og murverk som lå på tvers av grunnmur 1. Muren som gikk østover fikk navnet grunnmur 3. Overkant (toppen på muren) lå i samme høyde som grunnmur 1.

Figur 21. Grunnmur 3 er avdekket og synlig i fremkant av bildet. Den store flate hjørnesteinen i NV-hjørnet av grunnmur 1 ligger bak i bildet. Foto tatt mot vest. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene.

Det ble avdekket ca 1,7 meter av grunnmur 3 på østsiden av grunnmur 1. Bredden av grunnmur 3 var ca 1,5 meter, så den har samme dimensjoner som grunnmur 1 og ligger i samme høyde (overkant).

Det ble besluttet å fjerne jordmassene inntil grunnmur 3 på nordsiden for å undersøke hvor dypt denne muren lå. Den viste seg å ligge på samme nivå som bunnen av grunnmur 1, men det var ingen spor etter tømmerstokker under grunnmur 3. Den lå rett på morenemasser, hovedsakelig sand. Høyden på muren var ca 0,6 – 0,8 meter, og høyest i øst inn mot sjaktveggen.

Trolig fortsetter grunnmur 3 videre østover. Dette kan eventuelt undersøkes ved en senere utgraving.

Figur 22. Etter fjerning av jordmasser nord for grunnmur 3. Øverst: Grunnmur 3 med stående rød-hvit målestokk. Nederst: I profilen bak arkeolog Julie Askjem ser man de ulike lagene med fyllmasse som er lagt over murene gjennom tidene. Grunnmur 3 til høyre i bildet, grunnmur 4 i forgrunnen. Foto mot sørøst. Fotograf: Trude Aga Brun, VTFK.

4.3.4. Grunnmur 4

Fjerningen av jordmasser nord for grunnmur 3 avdekket nok en mur, som fikk navnet Grunnmur 4. Denne muren løp nordover fra grunnmur 1, var litt smalere og litt mindre solid murt opp enn grunnmur 1, med løsere mørtel. Den fikk dermed navnet Grunnmur 4. I tillegg lå bunnen noe grunnere enn grunnmur 1 og 3. Toppen lå på høyde 18,70-18,75 m.o.h. Grunnmur 4 minner svært om grunnmur 2 i både oppbygning og dimensjoner, og er trolig del av samme byggetrinn.

Det er godt mulig at det har vært et hjørnefremspring (risalitt) her på nordvestre side av steinhuset. Vi vet fra illustrasjonen til Blumenthal at det har vært tilsvarende fløyer på sydsiden av steinhuset, noe også Hansteens oppmåling av ruinen bekreftet. Den stående Herregården har tilsvarende fløyer på sydfasaden.

Figur 23. Grunnmur 4 avdekket nordover. I forgrunnen hjørnet med grunnmur 1 og 3. Foto mot nord. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene.

4.3.5. Grunnmur 5

Den siste utgravningsdagen var vi såpass nysgjerrige på hva som skjulte seg under jordmassene vest for den store flate steinen i hjørnet av grunnmur 1, at vi valgte å åpne sjakten vestover. Området var ekstra omrotet etter at det ble gravd en stor VA-ledning i NØ-SV-retning for noen år siden, men under ca 1,5 meter med fyllmasser avdekket vi mer murverk, i nøyaktig samme linje som grunnmur 3. Muren som gikk vestover fikk navnet Grunnmur 5.

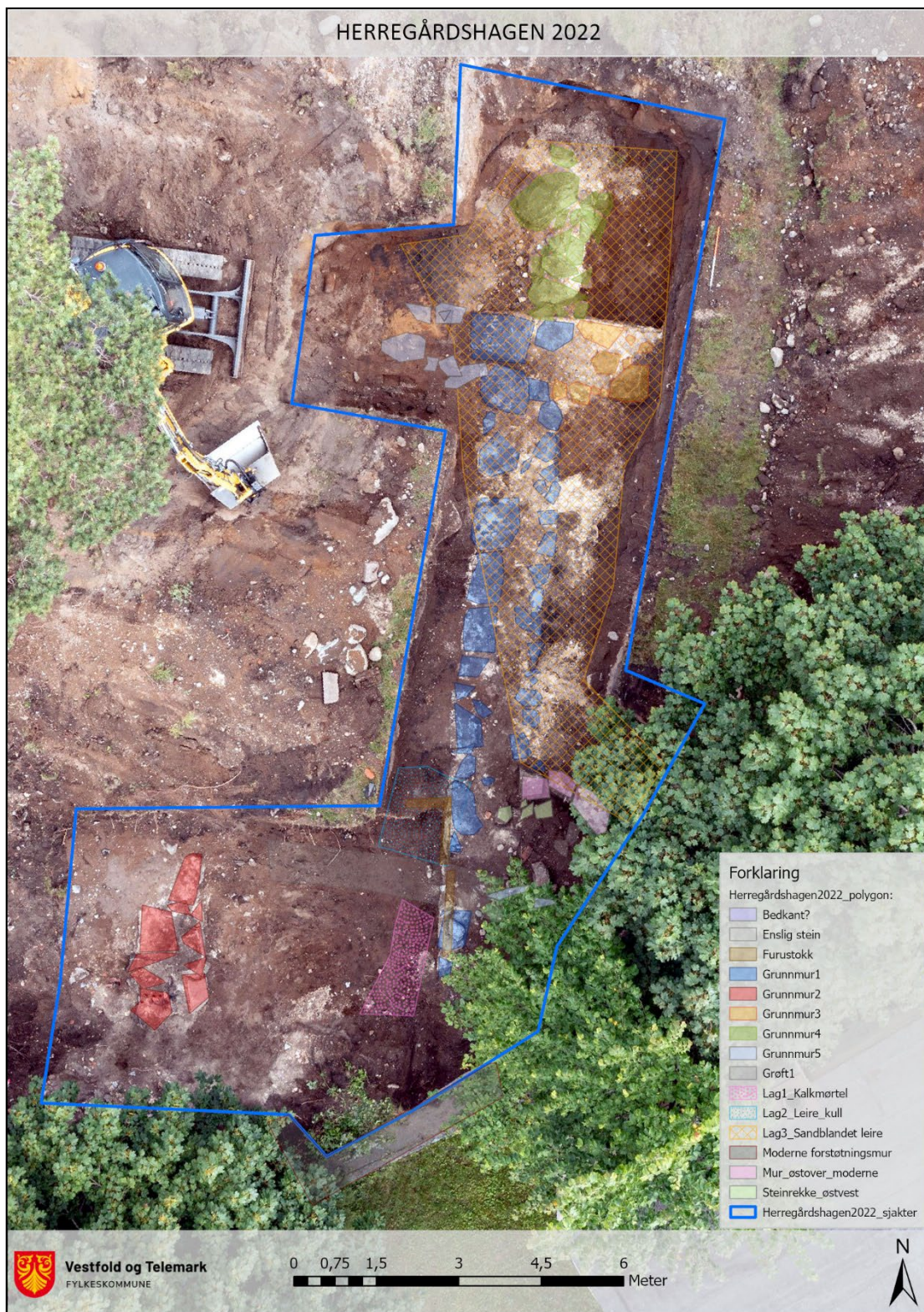
Vi avdekket ca 1,8 meter vestover fra den store hjørnesteinen, som faktisk viste seg å være en del av både grunnmur 1 og grunnmur 5. Grunnmur 5 er bygget på samme måte som grunnmur 1 og 3 og går ned på samme dybde.

Det er lite trolig at det finnes så mye mer igjen av muren videre østover, pga grøfta som ble gravd da VA-ledningen ble lagt. Ytterkanten på denne grøfta starter omtrent der vi avsluttet vår utgravning, og gravingen av VA-ledningen har nok ødelagt mesteparten av murene fra vestfløyen – om de ikke allerede var borte.

Figur 24. Trude Aga Brun (med spade) står på krysset mellom grunnmurene 1, 3, 4 og 5. Grunnmur 5 går ut mot høyre bildekant, grunnmur 4 er i forgrunnen, grunnmur 3 går mot venstre bildekant og grunnmur 1 går bakover i bildet. Foto mot sør. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene.

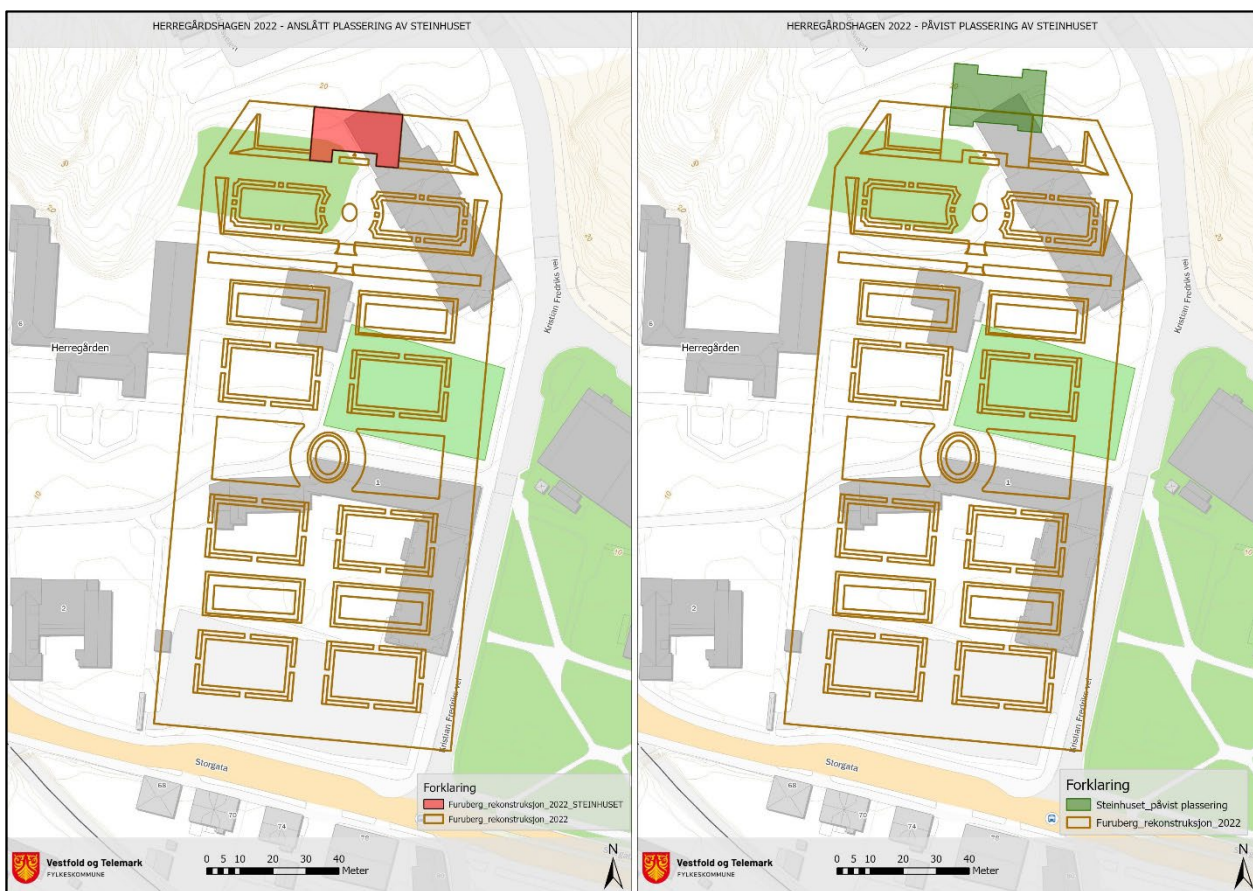
5. Resultater og tolkninger

Figur 25. Dronefoto av murene med innmålingene lagt oppå. Foto: Rune Nordseter, VTFK.

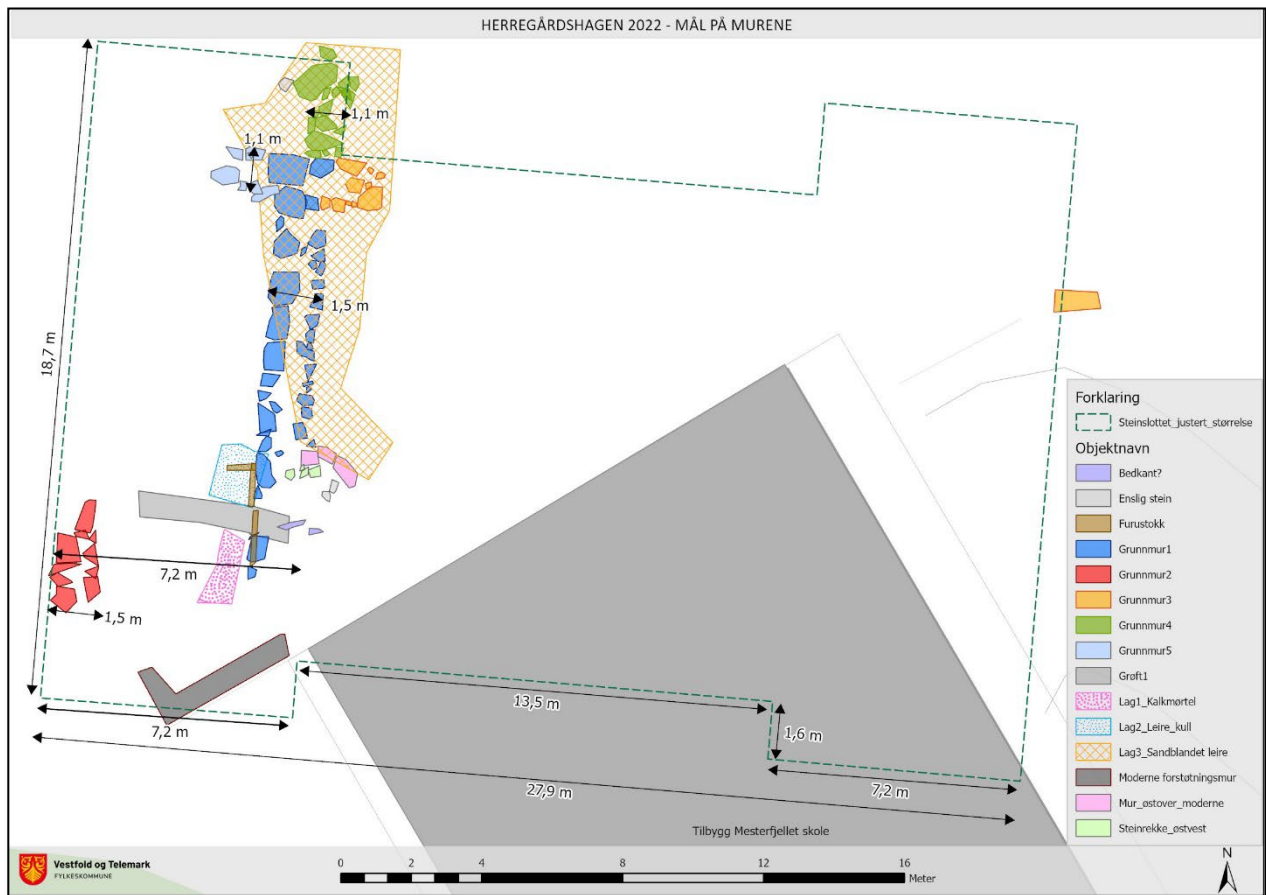
5.1.1. Steinhusets plassering og størrelse

Hansteens skisse av grunnmuren fra 1934 har ingen stedsangivelse, så antatt plassering av steinhuset forut for utgravingen i 2022 ble, som nevnt i kapittel 3, gjort ut fra en hypotese om at huset lå i nordenden av og innenfor hageområdet som er vist på kart fra 1688 (Furuberg 2022). I figur 26 under vises denne antatte plasseringen til venstre, markert med rødt. Utgravingen i 2022 påviste deler av steinhuset litt lenger mot nordøst, vist til høyre i figur 26 under og markert med grønt. De påviste murene tyder også på at formen på huset kan være noe annerledes enn man tidligere har trodd, med hjørneframspring også på bygningens nordside.

Figur 26. Anslått (rød) vs påvist (grønn) plassering av steinhuset. En forenklet versjon av Furubergs rekonstruksjon (brun) fra 2022 ligger under i begge kartene.

Funnet av steinhuset ved utgravingen i 2022 tyder på at huset også var bredere (nord-syd) enn antatt. Grunnmuren for nordveggen ble påtruffet med en tydelig avgrensning. Det var også et framspring i fasaden i nordvest. Et slikt hjørneframspring nordover er ikke tidligere kjent. Funnet stemmer godt med det man vet om fasaden mot syd, som hadde to tilsvarende hjørneframspring (risalitter), som også synes på den eneste kjente illustrasjonen av steinhuset. Den stående Herregården har liknende utspring på sydfasaden. Arkivmateriale forteller om et trappehus i tilknytning til steinhuset (Hvinden-Haug, 2008, s. 208). En tolking kan være at hjørneframspringet på nordsiden kan ha rommet et slikt trappehus, men plasseringen av trappehuset kan også ha vært midt på bygningens nordside, der det ikke ble gravd i 2022. Barokkens krav om symmetri tilsier at det også kan ha ligget hjørneframspring mot nordøst.

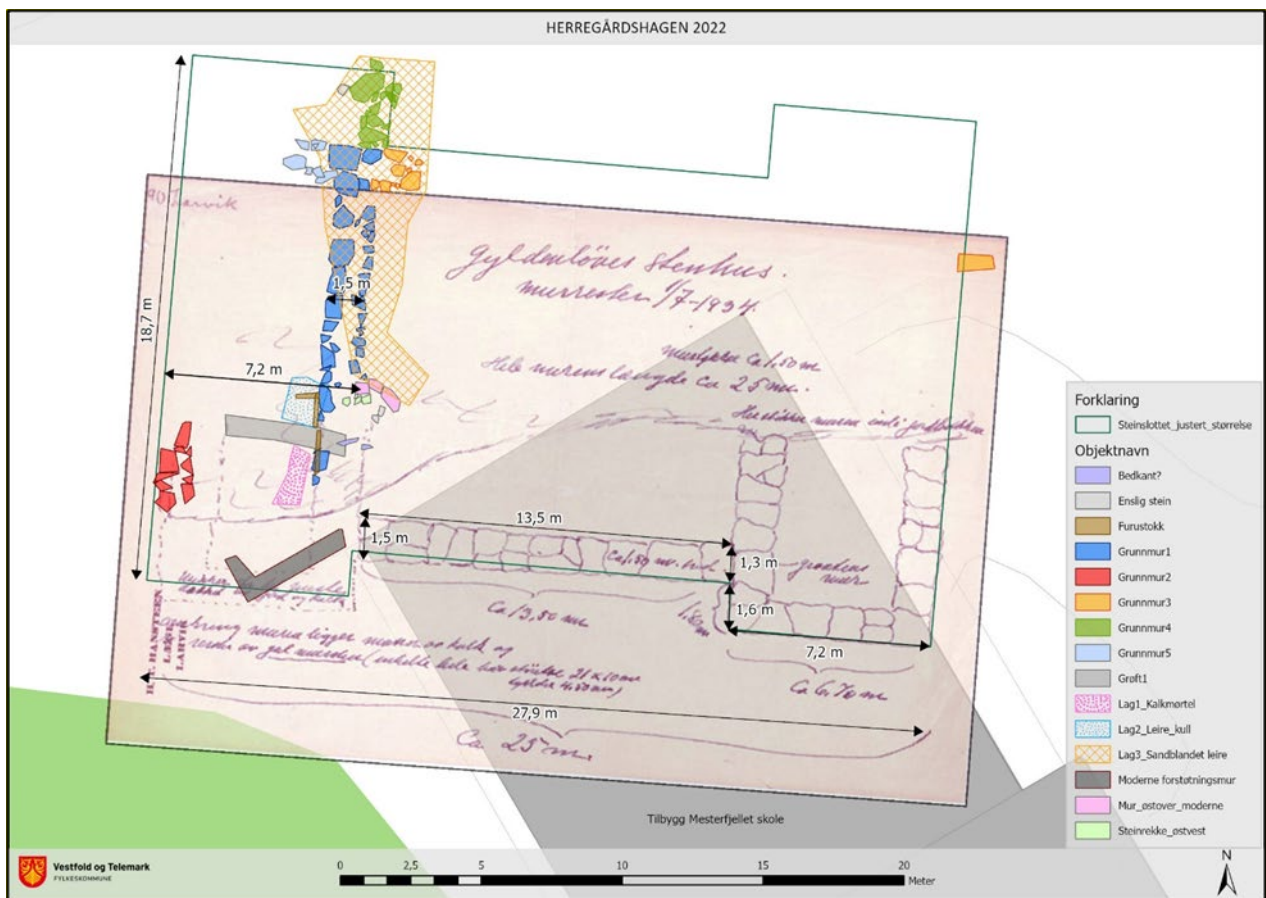
Figur 27. Påviste murer med ca mål. En mulig rekonstruksjon av steinhusets form er stiplet i grønt.

Påvisning av 2 parallelle nord-syd-liggende grunnmurer (grunnmur 1 og 2) gav oss bredden på vestre fløy av steinhuset. Den var 7,2 meter i yttermål av murene. Den østre av disse grunnmurene (grunnmur 1) lå trolig inne under huset under innvendig delevegg, mens den vestre var grunnmuren for fasaden mot vest (grunnmur 2).

Beskrivelsen fra Hansteen om at den vestre fløyen kun var bevart som et kalklag stemmer godt med funnene fra 2022. Grunnmursstein var bevart kun i nordlig del, og stoppet relativt brått uten antydning til noe hjørne i sydenden på grunnmuren. Det er trolig at grunnmurssteinene i sydlig del på et tidspunkt er fjernet. Antagelig ble grunnmuren fjernet samtidig med rivningen av steinhuset, ettersom det er rivningslag med mye kalk og murstein i forlengelsen av de bevarte grunnmurssteinene mot syd. Rivningsmassene her virker ikke sekundært omrotet, bortsett fra i en moderne grøft vestover ut fra skolebygget. Rivningslaget er trolig det samme laget som Hansteen beskrev som 'et kalklag' som han baserte sin skisse av utspringet mot sydvest på.

Bredden på steinhuset gir ikke Hansteen noen opplysninger om, siden ruinen da han var på stedet kun delvis var framme i dagen. Nordsiden var overdekket.

Bredden på huset ble heller ikke sikkert påvist i 2022, siden bare en liten del av nordveggen ble avdekket og sydveggen manglet, men ved å georeferere Hansteens skisse (legge skissen oppå de moderne innmålingene og sammenstille disse) kan det anslås at husets største bredde (dvs nord-sør langs vestre vegg på vestfløyen) kan ha vært ca 18,7 meter.

Figur 28. Sammenstilling av Hansteens skisse med innmålingene fra 2022. Hansteens mål er påført med håndskrift på skissen, mens 2022-målene (inkl beregninger av ikke innmålte strukturer) er trykte tall.

På samme måte kan vi sammenlikne bredden (øst-vest) på vestfløyen ut fra funn i 2022 mot Hansteens skisse. Hansteen har påført bredden på østre fløy til ca 6,7 meter. Våre 2022-innmålinger av murene på vestfløyen gav en bredde på 7,2 meter, dvs 0,5 meter bredere enn Hansteens målinger av østre fløy. Tabell 1 under viser noen av målene fra begge undersøkelsene.

Tabell 1. Sammenstilling av mål tatt fra Hansteens 1934-skisse og mål tatt fra utgravingen i 2022.

Bygningsdel	Utgraving 2022-mål	Hansteen 1934-mål
Østre fløy, bredde (øst-vest)	-	6,7 m
Vestre fløy, bredde (øst-vest)	7,2 m	-
Tykkelse murer	1,1-1,6 m	1,3-1,8 m
Anslått lengde på steinhuset (øst-vest)	27,9 m	Ca 25 m (26,9 m hvis man summerer detaljmålene på tegningen)
Anslått bredde på steinhuset (nord-sør)	18,7 m	-
Hjørnefremspring på sydfasade	-	1,8 m

5.1.2. Sydfasadens plassering

Grunnmur mot syd ble ikke lokalisert under utgravingen. Vestfasadens brå avslutning mot rivningslaget fra steinhuset viser at grunnmursstein også fra det nederste skiftet på grunnmuren allerede ble fjernet ved rivningen av steinhuset. Grunnmuren fra den innvendige deleveggen sluttet brått med byggegropen etter skolebygningen, og denne grunnmuren forsvant trolig ved skoleutbyggingen. Det var store løse steinblokker i det omrotede laget i byggegropen.

Grunnen til at ikke sydfasaden ble funnet skyldes med stor sannsynlighet at den ble ødelagt av skoleutbyggingen. I 2022 ble som nevnt undersøkelsesområdet begrenset til den delen som lå nord for den nyere støttemuren i betong. Sydveggen på steinhuset har trolig ligget omtrent ved vestre enden denne nyere støttemuren. Bunken på den vestre grunnmuren til vestfløyen ligger svært grunt i terrenget og denne høyden vil ikke kunne følges syd for støttemuren, fordi terrenget er lavere her og restene av muren må være fjernet for lengst. Ruinene etter sydveggen har trolig blitt fjernet ved senkning av terrenget ved tilbyggingen av Mesterfjellet skole.

I tillegg ble det på 2000-tallet gravd en stor VA-ledning med kummer rett vest for det som har vært vestfløyen. Denne grøfta har trolig fjernet det som eventuelt lå igjen av murene fra vestfløyen, bortsett fra den lille biten vi fant av grunnmur 2.

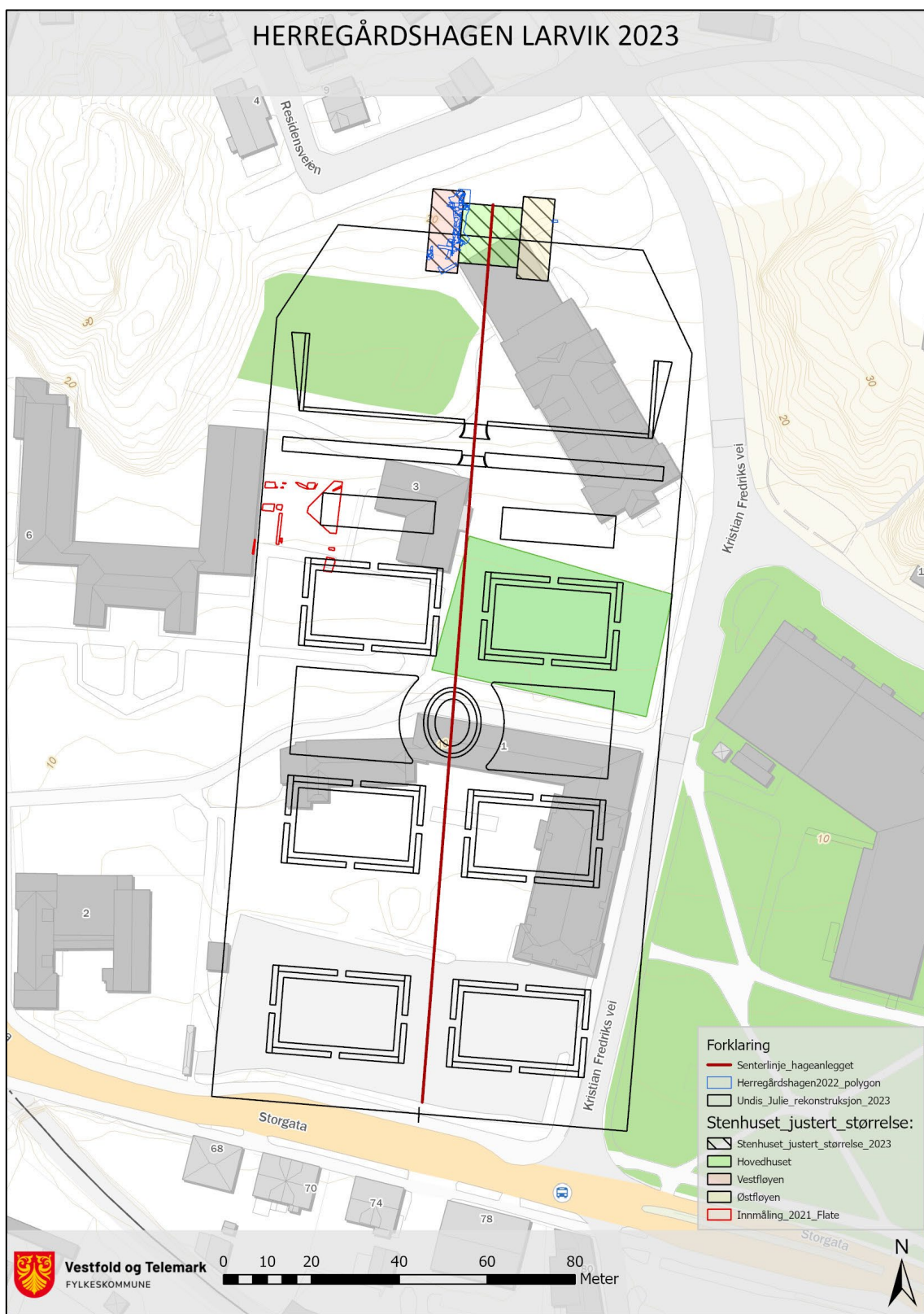
Det kan likevel finnes lag fra grevskapstiden dypere i terrenget, slik som dreneringer. Lengre syd på sletten mellom steinhuset og den stående Herregården kan det også ligge bevarte lag hvis banketten har skrånet på samme måte som øvrige deler av herregårdshagen. Ved etableringen av dagens skolegård er det mulig at massebalanse har vært benyttet som prinsipp, ved at man skar seg ned i terrenget på nordsiden, og fylte opp på sydsiden av sletten som tidligere hadde vært banketten. Dette kan søkes svar på i nye arkeologiske undersøkelser.

5.1.3. Justering av rekonstruksjonen av barokkhageanlegget i tråd med de arkeologiske funnene fra 2021 og 2022

Som følge av at 2022-utgravingen påviste at steinhuset var plassert lenger nordøst enn Hvinden-Haug og Furuberg hadde anslått i sine rekonstruksjoner av barokkhageanlegget, har vi foretatt en justering av Furubergs rekonstruksjon i henhold til de arkeologiske funnene fra både 2021 og 2022. Huset er trukket utenfor nordenden av selve hagen, terrassen i fremkant av huset er forenklet og dammene er lett modifisert og forenklet. I tillegg er vinkelen i forhold til den stående Herregården justert en smule etter retningen på de påviste murveggene fra steinhuset, og størrelsen justert litt opp.

I figur 29 på neste side vises den justerte rekonstruksjonen, men det er viktig å fremheve at dette kun er en arbeidstegning som det fortsatt jobbes videre med!

Figur 29. Justert rekonstruksjon og midtlinje på barokkhageanlegget basert på utgravningsdata fra 2021 og 2022. Innmålte utgravningsdata er markert med henholdsvis rødt fra 2021 og blått fra 2022.

5.1.4. Gjenstandsfunn og materialer fra utgravningen

Utgravningen bød på byggematerialer av ulike slag, samt enkelte gjenstandsfunn som lå i de hovedsakelig omrotede fyllmassene over og rundt steinmurene.

5.1.4.1. Bygningsselementer: Stein og trestokker

De gjenstående murene var i hovedsak kassemurt av en blanding av tilvirkede steinblokker og naturstein av ymse størrelser. Steinene var holdt sammen av kalkmørtel, med store blokker i ytterkantene og mindre i midten. Steinenes størrelse varierte mellom 20 x 20 cm til 120 x 90 cm.

Under grunnmur 1 i søndre del lå det langsgående kraftige tømmerstokker. Under dette lå det på ett punkt en tverrgående stokk, kanskje for stabilisering. Vi hadde ikke mulighet til å fjerne mer masser her for å undersøke dette nærmere.

Figur 30. Foto som viser sørenden av grunnmur 1 med tømmerstokkene under. Den rød-hvite stangen er 1 meter lang. Lengst til venstre i bildet er det så vidt synlig en tømmerstokk som ligger vinkelrett på muren. Foto: Trude Aga Brun, VTFK.

5.1.4.2. Teglstein

Det ble funnet en god del teglstein i rivningsmassene fra steinhuset. Teglsteinene er av ulik kvalitet og farge.

Figur 31 viser fragmenter av to teglsteiner fra rivningslag sørvest for grunnmur 1. Det ble kun funnet noen få av disse i rivningsmassene. Denne typen teglstein er hardt brent og er av god kvalitet. Teglsteinen til venstre med kalkpuss og pussfuger viser opprinnelig fasadedekor med rustrød fargesetting. Det er laget riller i pussen som dekor, trolig for å etterlikne murstein. Det er ca 5,5 cm mellom rillene. Teglsteinen til høyre i bildet har en nedsenking langs kanten.

Tykkelsen på disse teglsteinene er ca 4 cm, mens vi ikke har dokumentert den fulle bredden fordi vi ikke har noen hele steiner. Fragmentene på bildet er ca 7 cm brede. Trolig var bredden ca 10 cm. Lengden kunne vi heller ikke dokumentere.

Figur 31. To teglstein fra rivingslag sørvest for ruinen. Denne typen teglstein er av god kvalitet. Foto: Rune Nordseter, VTFK.

Figur 32 på neste side viser en annen type teglstein. Denne typen vi fant mange flere av, og de er av mye dårligere kvalitet. Disse bærer preg av å være grovere tilformet, håndlaget og er ganske porøse. De har magring av ulik størrelse og består av gulbrun leire som er dårlig brent. Dette er en type teglstein som var mye billigere enn de rustbrune i figur 31.

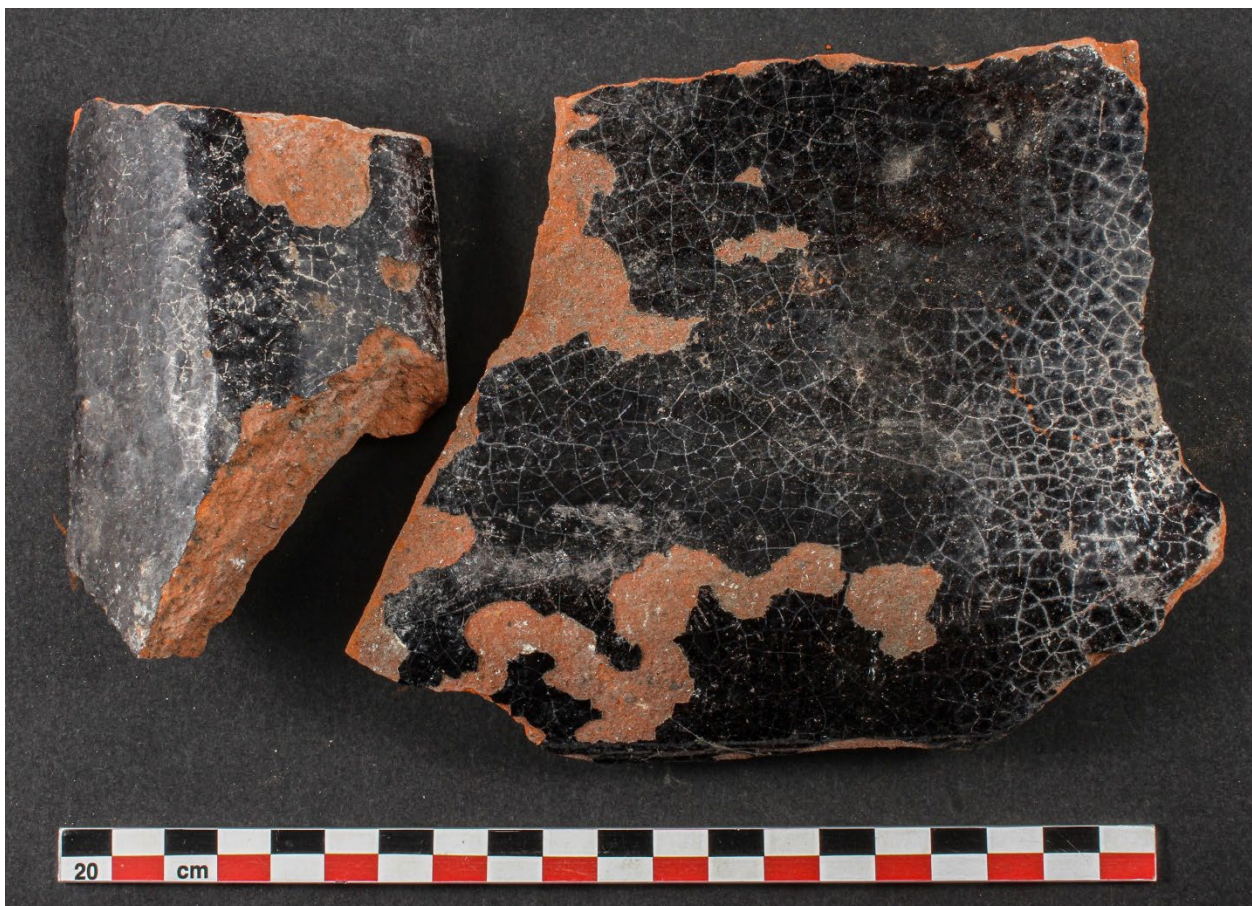

Figur 32. To ulike lyse teglstein fra rivingslag etter Steinhuset: en rødoransje og en gul. Disse er av dårligere kvalitet enn teglsteinene i figur 31. Foto: Rune Nordseter, VTFK.

5.1.4.3. Takstein

Sortglaserte takstein ble funnet i rivningsmassene under utgravingen og var den opprinnelige taktekkingen på steinhuset, omtalt allerede i 1704-inventaret som 'sorte glaseret tagsteene'. Dette var eksklusivt. Herregården hadde på dette tidspunktet ikke glaserete takstein, kun de vanlige uglaserte røde (Hvinden-Haug, s 170.)

Det skal nevnes at samme type takstein ble funnet under utgravningen inntil Herregården i 2021.

Figur 33. Glaserte takstein. Foto: Rune Nordseter, VTFK.

5.1.4.4. Fasadedekor

Det ble funnet biter av tegl formet som dekor eller skulpturell utsmykking i rivningsmassene. Siden Steinhuset aldri ble innredet, er det trolig at disse stammer fra fasaden. Inventariet fra 1704 nevnes '4 huidt brent steene brøstbilleder paa muren utad prospecten til søen'. Med dagens ord: fire hvitbrente [tegl]stens byster på muren ute på fasaden på sjøsiden. Antagelig var det teglsten siden ett av dem allerede ble knust under transporten fra Danmark og ble limt ifølge regnskapene. (Hvinden-Haug, s. 204.)

Fasadeelementene ser ut til å stamme fra en bue eller nisje, og muligens kan slike ha vært del av en omramming i forbindelse med bystene.

Figur 34. Fragmenter av tilformet tegl. Disse har buede former og kan ha vært del av fasadedekor. Arkivfunn belegger at det har vært skulpturutsmykking på fasaden. Foto: Rune Nordseter, VTFK.

5.1.4.5. Diverse gjenstandsfunn

I jordmassene over og rundt steinmurene ble det funnet noen gjenstander, men ingen av dem har noen god kontekst som tilsier hvor de har tilhørt. Vestfoldmuseene hadde et «Arkeolog for en dag»-arrangement, hvor det var mulig for besøkende å være med og sålde jordmasser fra utgravingen. Bildet under viser noen av gjenstandene som dukket opp.

Figur 35. Diverse gjenstander fra jordmassene rundt steinmurene. Fotograf: Rune Nordseter, VTFK.

Bilde 1. Diverse glassfragmenter: en glassklump, tuten på en flaske, et turkis tynt glasskår med glasspest og stetten på et lite glass.

Bilde 2. Fragmenter av hvitt porselen, trolig fra en terrin eller kanne med lokk.

Bilde 3. Fragmenter av steingods av ulike typer, samt et skår av en terracotta-potte med enkel bølgeformet dekor.

Bilde 4. Fragment av jern, kanskje deler av en kniv.

Bilde 5. Fragmenter av krittpestilker.

6. Videre undersøkelser

Det er fremdeles stort potensiale for flere funn etter barokkhagen. Undersøkelsene i 2021 og 2022 dekker bare begrensede arealer, men tyder på at det kan finnes spor også i andre deler av anlegget. Tolkningene er basert på et begrenset materiale med få referansepunkter, og videre undersøkelser er nødvendig for å supplere datagrunnlaget ytterligere.

Sentrale spørsmål og temaer som er med både fra 2021- og 2022-utgravningene er blant annet:

Dyrkingsfelt: Følge dyrkingsfeltet i ytterkant av hagen, og se om det omslutter hele den nedre hagen.

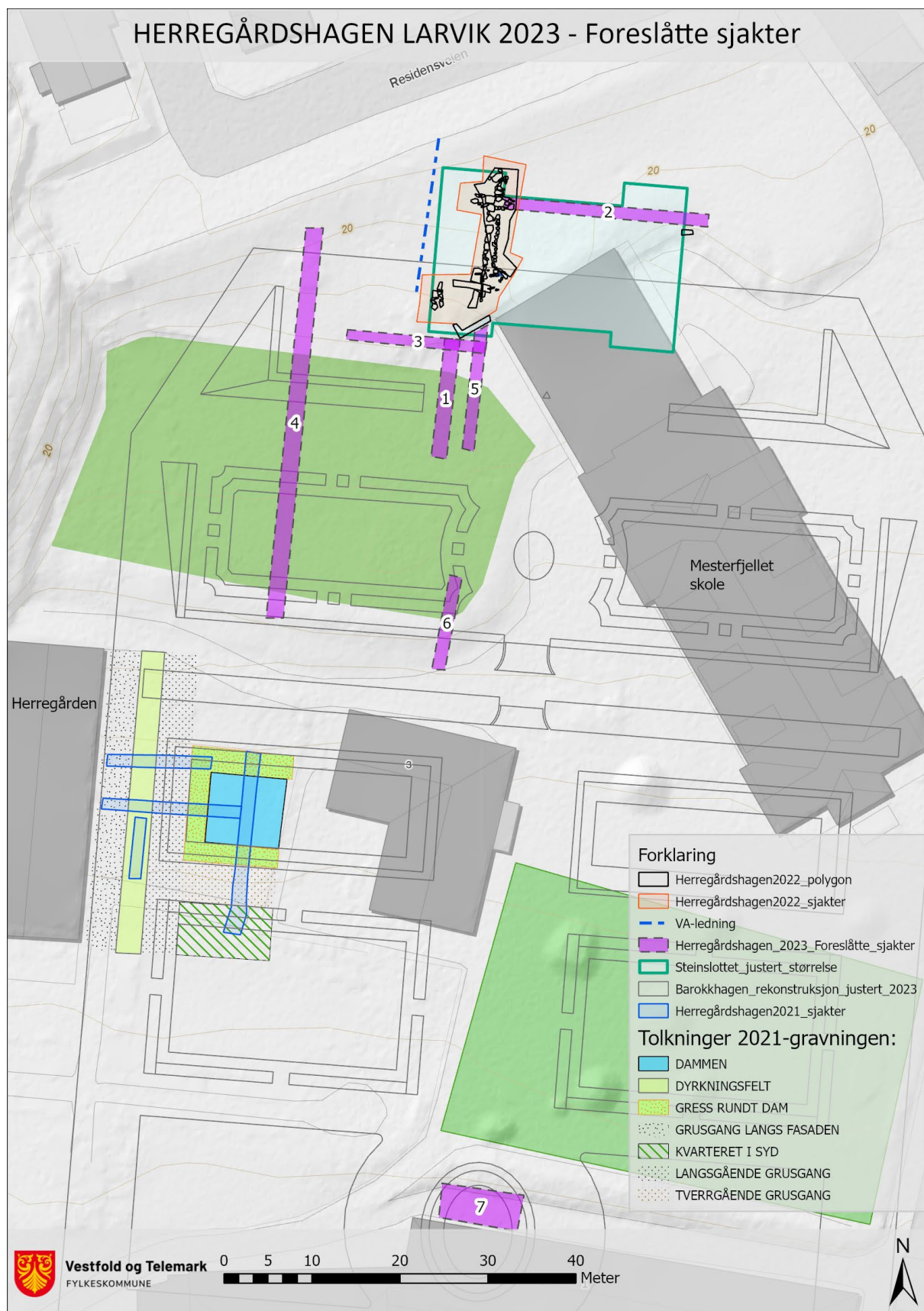
Kvarterene: Undersøke flere kvarterer for å søke å finne nøyaktige størrelser på kvarterene, og mulige forskjeller i anlegg og utforming.

Midtaksen: Påvise midtaksen og materialbruk i denne. Dette er en prioritert oppgave ettersom det sier mye om anleggets retning og størrelse. Funnene av murene fra vestre del av steinhuset i 2022-utgravningen har gitt oss gode indikasjoner på hvor midtaksen bør være.

Skråningen/terrassering: Undersøke skråningen mellom undersøkelsesområdene fra 2021 og 2022. Øvre del av dagens skråning synes å kunne stamme fra barokkanlegget. En mindre vei i nedkant av skråningen kan også være en videreføring av en vei i hageanlegget. Veien flukter nordveggen på herregårdens sidefløy. Nedenfor veien antas da å ha vært en lav skråning ned til gangveien som trolig har ligget på oversiden av dammen.

Banketten og steinhuset: Banketten var navnet på hagens øvre parterre. Det er interessant å undersøke spor etter de to kvarterene og gangveisystem, samt andre spor etter barokkhagen på denne gressletten. Det er også verd å undersøke mer i skråningen nord for banketten, for om mulig å finne muren fra 1700-årene, som ble laget da steinhuset ble revet. Det er også ønskelig å undersøke mer av murverket som ble påvist i nordøstre ende av grunnmuren til steinhuset i 2022.

Figur 36. Planlagte sjakter i 2023. Antakelig blir det ikke tid til å åpne alle. Sjakt 7 kanskje i 2024?

7. Vedlegg

7.1. Figurliste

Figur 1. Dronefoto over undersøkelsesområdet i Herregårdshagen med den innmålte sjakten (blå) og de avdekkede steinmurene. Foto: Rune Nordseter, Kulturarv, VTFK.....	6
Figur 2. Larvik sentrum og Herregårdens plassering (rød sirkel). Undersøkelsen i 2022 ble foretatt innenfor den blå sirkelen.....	8
Figur 3. To rekonstruksjoner av hageanlegget lagt over dagens situasjon. Den brune er fra den nyeste fra 2022 (Furuberg), og ble benyttet under planleggingen av 2022-utgravningen sammen med bl.a. georadardata. Furubergs rekonstruksjon er her betydelig forenklet i forhold til hvordan den vises i masteroppgaven.	9
Figur 4. Kart som viser Roar Tollnes' sjakter fra 1993 (gule og turkise), plassert i forhold til sjaktene fra undersøkelsen til Hagearkeologiprojektet i 2021 (blå).....	10
Figur 5. All geofysikk i området rundt Herregården. Kartet er fra 2021-rapporten.	12
Figur 6. Gyldenløve bygget slottet Gyldenborg (senere Charlottenborg) sentralt i København mellom 1672-1683. Maleri av Jacob Coning, 1694. Det Nationalhistoriske Museum, Frederiksborg. Illustrasjon: Wikimedia commons.	15
Figur 7. Gyldenløves slott i København slik det fremstår i dag. Her er fasaden mot Kongens Nytorv. Likheter med bygningsvolumer mellom Gyldenborg/Charlottenborg og Herregårdens steinhus er særlig de utstikkende sidefløyer (risalitter) og at begge slottene var utført i teglstein. Illustrasjon: Wikimedia commons.	15
Figur 8. Samtidig avbildning av steinhuset fra et byprospekt fra første halvdel av 1700-tallet. Herregården i tre i forgrunnen, steinhuset i bakgrunnen. Mathias Bluhmenthal, Statens Museum for Kunst, København.	16
Figur 9. Oppmåling av steinhusets grunnmur mot syd og øst av Hansteen, 1934 (Riksantikvarens arkiv). Murene i vest, som er stiplet (til venstre) på tegningen og var overdekket med jord på Hansteens tid (Furuberg, 2022:51) ble påvist under utgravningen i 2022. For øvrig viser skissen de delene av ruinen som ble tapt ved tilbyggingen av Mesterfjellet skole nord-nordvest på 1960-tallet. (Se figur 11 for plassering.)	17
Figur 10. Bakgrunnsdata for planleggingen av 2022-utgravningen: GPR-data og rekonstruksjon av barokkhagen. NB! Forenkling av Furubergs rekonstruksjon.	18
Figur 11. Detaljkart over GPR-data (rød/gul) og Furubergs rekonstruksjon (brun) med foreslått plassering av steinhuset (transparent rød). Tilbygget til Mesterfjellet skole, som ble bygget på 1960-tallet, er markert med grå stipling med grønt fyll.	19
Figur 12. Oversiktsfoto over landskapet rundt undersøkelsesområdet. Sjakten som ble gravd er markert med blått.	21
Figur 13. Oversiktskart over anomalier fra geofysikken, de planlagte sjaktene (stiplet) og plasseringen av den åpne sjakten (blå). Furubergs rekonstruksjon er markert med brune linjer.	23
Figur 14. Oversiktskart som viser den åpne sjakten (blå), og alle innmålte strukturer. Murene har fått ulike farger for å visualisere tilhørighet til bygningsdelene.	25
Figur 15. Oppstart på sjakt 1. Jordmassene består av jord, sand, stein, teglstein og sementbiter. I bakgrunnen ses parkeringsplassen nederst i Residensveien. Foto: Julie Askjem, VTFK.	26
Figur 16. Fornøyd arkeolog Trude Aga Brun og den tydelige kalkmørtelstripen. I bakgrunnen, helt i enden av sjakta, kan man se starten på kalkmørtellaget som et lyst felt i undergrunnen. Bildet er tatt mot sør. Foto: Julie Askjem, VTFK.	27

- Figur 17. Bildet viser sjakta med grunnmur 1 sett mot nord, og viser tykkelsen på jordlaget over murrestene. Murens bredde er ca 1,5 meter, og vi ser at den er tydelig kassemurt. Foto: Trude Aga Brun, VTFK. 28
- Figur 18. Grunnmur 1 i sørenden. Den rød-hvite målestangen er 1 meter lang. Foto mot øst. Fotograf: Trude Aga Brun, VTFK. 29
- Figur 19. Grunnmur 2 bak i bildet, markert med hvit pil. Lenger bak er kummene tilhørende VA-ledningen markert med rød-hvit pil. I forgrunnen ser vi sørenden av grunnmur 1. Bildet er tatt mot vest. Foto: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene. 30
- Figur 20. Grunnmur 2 sett fra sørenden. Den rød-hvite målestokken er 1 meter lang. Dessverre var lysforholdene dårlige under dokumentasjonen, med skarp sol og skygger. Foto mot nord. Fotograf: Julie Askjem, VTFK. 31
- Figur 21. Grunnmur 3 er avdekket og synlig i fremkant av bildet. Den store flate hjørnesteinen i NV-hjørnet av grunnmur 1 ligger bak i bildet. Foto tatt mot vest. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene. 32
- Figur 22. Etter fjerning av jordmasser nord for grunnmur 3. Øverst: Grunnmur 3 med stående rød-hvit målestokk. Nederst: I profilen bak arkeolog Julie Askjem ser man de ulike lagene med fyllmasse som er lagt over murene gjennom tidene. Grunnmur 3 til høyre i bildet, grunnmur 4 i forgrunnen. Foto mot sørøst. Fotograf: Trude Aga Brun, VTFK. 33
- Figur 23. Grunnmur 4 avdekket nordover. I forgrunnen hjørnet med grunnmur 1 og 3. Foto mot nord. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene. 34
- Figur 24. Trude Aga Brun (med spade) står på krysset mellom grunnmurene 1, 3, 4 og 5. Grunnmur 5 går ut mot høyre bildekant, grunnmur 4 er i forgrunnen, grunnmur 3 går mot venstre bildekant og grunnmur 1 går bakover i bildet. Foto mot sør. Fotograf: Aleksander Oxholm, Vestfoldmuseene. 35
- Figur 25. Dronefoto av murene med innmålingene lagt oppå. Foto: Rune Nordseter, VTFK. 36
- Figur 26. Anslått (rød) vs påvist (grønn) plassering av steinhuset. En forenklet versjon av Furubergs rekonstruksjon (brun) fra 2022 ligger under i begge kartene. 37
- Figur 27. Påviste murer med ca mål. En mulig rekonstruksjon av steinhusets form er stiple i grønt. 38
- Figur 28. Sammenstilling av Hansteens skisse med innmålingene fra 2022. Hansteens mål er påført med håndskrift på skissen, mens 2022-målene (inkl beregninger av ikke innmålte strukturer) er trykte tall. 39
- Figur 29. Justert rekonstruksjon og midtlinje på barokkhageanlegget basert på utgravningsdata fra 2021 og 2022. Innmålte utgravningsdata er markert med henholdsvis rødt fra 2021 og blått fra 2022. 41
- Figur 30. Foto som viser sørenden av grunnmur 1 med tømmerstokkene under. Den rød-hvite stangen er 1 meter lang. Lengst til venstre i bildet er det så vidt synlig en tømmerstokk som ligger vinkelrett på muren. Foto: Trude Aga Brun, VTFK. 42
- Figur 31. To teglstein fra rivingslag sørvest for ruinen. Denne typen teglstein er av god kvalitet. Foto: Rune Nordseter, VTFK. 43
- Figur 32. To ulike lyse teglstein fra rivingslag etter Steinhuset: en rødoransje og en gul. Disse er av dårligere kvalitet enn teglsteinene i figur 31. Foto: Rune Nordseter, VTFK. 44
- Figur 33. Glaserte takstein. Foto: Rune Nordseter, VTFK. 45
- Figur 34. Fragmenter av tilformet tegl. Disse har buede former og kan ha vært del av fasadedekor. Arkivfunn belegger at det har vært skulpturutsmykking på fasaden. Foto: Rune Nordseter, VTFK. 46
- Figur 35. Diverse gjenstander fra jordmassene rundt steinmurene. Fotograf: Rune Nordseter, VTFK. 47
- Figur 36. Planlagte sjakter i 2023. Antakelig blir det ikke tid til å åpne alle. Sjakt 7 kanskje i 2024? 49

7.2. Litteraturliste

ASKE, AINA: «Herregårdshaven i Larvik: På sporet av tapt historie». I: Sørensen, E. (red.) *Norsk Havekunst under europeisk himmel*, s. 243 - 253. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2013.

ASKE, AINA: *Byen og grevskapet: Larvik by under opprettelsen og avslutningen av Larvik grevskap 1671–1821*. Larvik: Larvik Museum, 2022.

DIETZE-SCHIRDEWAHN, ANNEGRETH, BJØRN ANDERS FREDRIKSEN, TRUDE AGA BRUN OG JULIE ØHRE ASKJEM: Arkeologisk utgraving i Herregårdshagen 2021: Rapport. Vestfold og Telemark Fylkeskommune, 2022.

FURUBERG, UNDIS: *Herregårdshagen i Larvik – en tolkning*. Masteroppgave i landskapsarkitektur, Ås: NMBU, 2022.

GARTNER, CHRISTIAN: *Horticultura*. Kommentartutgave ved Gudmund Balvoll og Gunnar Weisæth: *Horticultura: Norsk hagebok frå 1694 av Christian Gartner*. Landbruksforlaget, 1994.

HVINDEN_HAUG, LARS JACOB: *Den eldre barokken i Norge: Bygningenes former og rommenes fordeling 1660 – 1733*. Doktoravhandling, Oslo: Arkitektur- og designhøgskolen, 2008.

KRISTIANSEN, VICTOR HAUGEN: Herregårdslandskapet i Larvik. Masteroppgave i landskapsarkitektur, Ås: NMBU, 2022.

Vestfold og Telemark
FYLKESKOMMUNE

Vestfold og Telemark fylkeskommune
vtfk.no

Postadresse: Postboks 2844, 3702 Skien

Besøksadresser: Fylkesbakken 10, Skien / Svend Foynsgate 9, Tønsberg

Kontakt: 35 91 70 00 / post@vtfk.no